

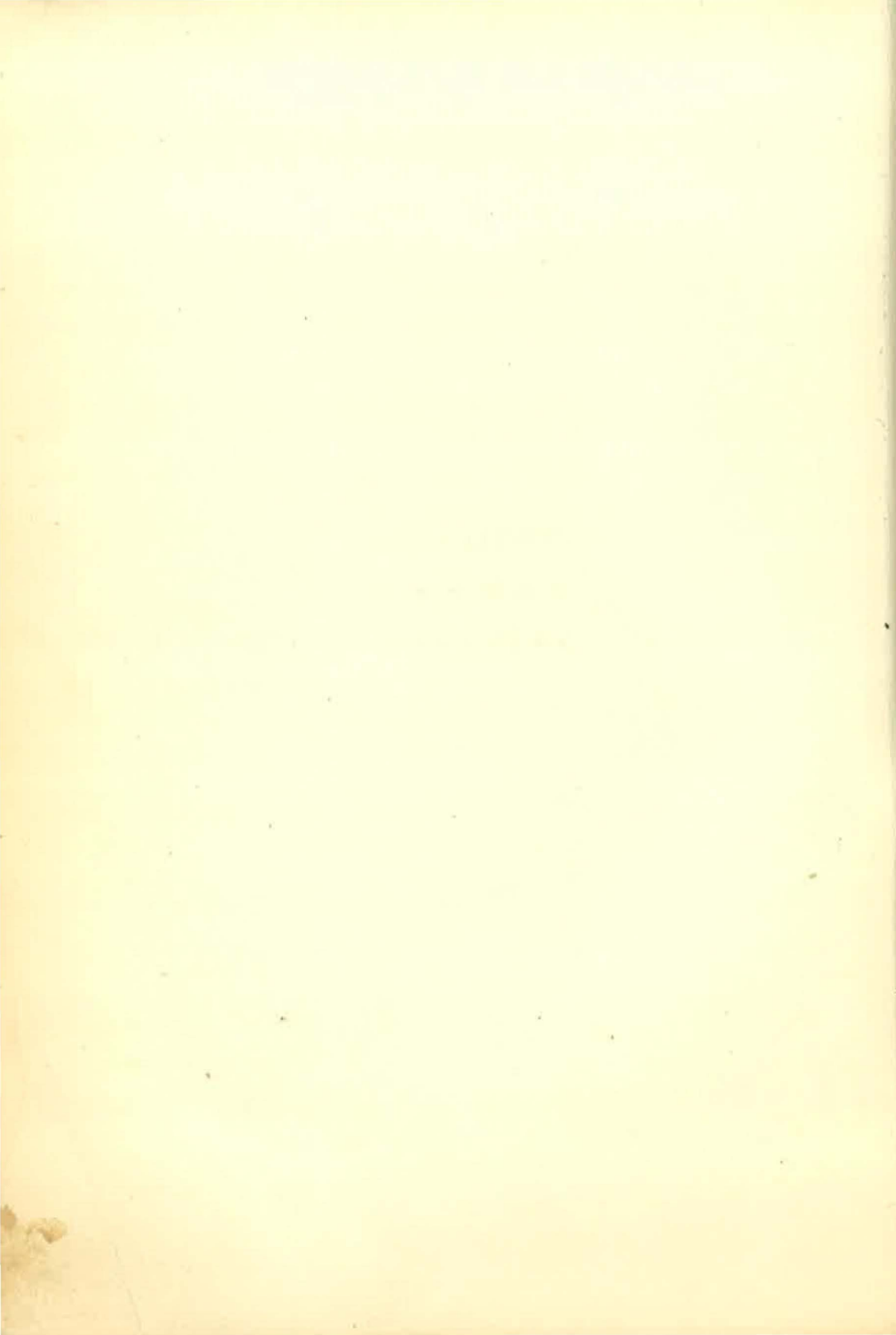
**ERNEST
BERNEA**

**CIVILIZATIA ROMANA
SATEASCA**

Colecția „ȚARĂ ȘI NEAM“ apare cu scopul de a înfățișa deosebite aspecte și probleme în legătură cu pământul, istoria și cultura națională. Realitatea noastră etnică și întreg tezaurul material și moral aflător aci, vor fi prezentate în cicluri de lucrări așa cum sunt: Ciclul Țărilor Ardealului, al orașelor istorice, al voievozilor, al îndrumătorilor și oamenilor de cultură. Un ciclu de albume va veni să întregască pe calea imaginii, această operă, cuprinzând întreg fenomenul românesc dela datele sale geografice până la acelea ale spiritului.

Colecția „Țară și Neam“ apare cu scopul de a sluji cultura și sufletul românesc deodată. Pe deoparte, lucrările atât prin datele folosite cât și prin tehnica lor vor avea un caracter riguros științific, împlinind în acest fel lipsuri prezente încă în cultura românească. Pe de altă, ele vor pune în evidență tot ceea ce are mai de preț, valorile proprii ale neamului românesc, cu scopul de a le face să rodească în conștiința noastră împlinind în acest fel o operă de educație națională.

CIVILIZAȚIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ

Tudorei
la întoarcerea mea în viața
amănitoare dela

Tata
2 Oct. 1962.

CIVILIZAȚIA
ROMÂNĂ
SĂTEASCĂ

SOCIOLOGIE ȘI ETNOGRAFIE

de Ernest Bernea

LUCRĂRI APĂRUTE

I

- TIMPUL LA ȚĂRANUL ROMAN — Contribuție la problema
timpului în religie și magie.
CIVILIZAȚIA ROMANĂ SATEASCA — Ipoteze și precizări.
ARTA ȚĂRANULUI ROMAN — Album cu un studiu introductiv.

II

- CALENDARUL ÎN SATUL CORNOVA-ORHEIU — Arhiva pentru
știința și reforma socială, 1932.
BOTEZUL ÎN SATUL CORNOVA-ORHEIU — Țara Bârsei, 1934.
MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ — Rânduiala, 1935.
PUNEREA VASTREI — Anuarul Soveja, 1936.
MUZEUL ROMANESC DE ETNOGRAFIE — Anuarul Soveja, 1937.
BRADUL LA ÎNMORMANTARE — Rânduiala, 1938.
TEHNICA ȘI MAGIE — Revista de Filosofie, 1940.
DATINA ȘI OBICEIU — Revista Fundațiilor Regale, 1942.

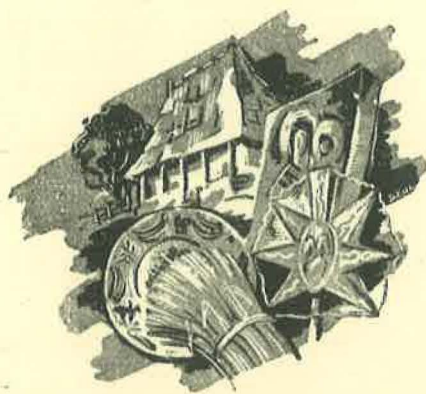
ÎN PREGĂTIRE:

- SPAȚIUL LA ȚĂRANUL ROMAN — Contribuție la problema
spațiului în religie și magie.
CIVILIZAȚIA ROMANĂ SATEASCA — Artă și meșteșug.

ERNEST BERNEA

CIVILIZAȚIA
ROMÂNĂ
SĂTEASCĂ

IPOTEZE ȘI PRECIZĂRI

COLECȚIA „ȚARĂ ȘI NEAM“

BUCUREȘTI, 1944.

COPERTA de DRUGĂ, VIGNETE de DEM
FOTOGRAFIILE inedite de ERNEST BERNEA

Reproducerea interzisă

ȚĂRANULUI ROMÂN

din lupta și suferința căruia a
rodit pământul acesta.

CUVÂNT ÎNAINTE

1. Cartea de față privește civilizația română sătească. Pentru a înlătura eventuale neînțelegeri, ne socotim obligați să dăm o seamă de lămuriri începând cu aceea asupra titlului.

Satul românesc de azi, în majoritatea cazurilor, nu mai este o realitate organică echilibrată ci o realitate intrată într'un puternic proces de destrămare, ceea ce face ca formele și sensurile prezente aci, să aibă un caracter divers, lipsit de unitate, așa cum am încercat să arătăm în capitolul de încheiere al lucrării.

Uneori însă, cu deosebire în regiunile izolate de munte, satul românesc stăruie să trăiască o viață nealterată, armonioasă și echilibrată, bogată în valori tradiționale, ca un produs curat al pământului și istoriei locale. Deosebitele sale expresii ne dovedesc cu prisosință acest fel de viață. O comunitate alcătuită nu arareori de un singur neam de oameni, cu o ordine spirituală și socială tradițională, o comunitate temeinic încheată și firesc crescută, așa este satul românesc arhaic.

În lucrarea de față încercăm să desprindem ceea ce aparține civilizației române sătești, cercetând în deosebi acea categorie de așezări care ne pune mai direct în stăpânirea datelor fundamentale ale acestei civilizații. Nu studiem orice sat românesc de azi, ci numai pe acela care păstrează forme arhaice, cu un

conținut de viață aparte, concretă și ireductibilă, în condițiile sale locale etnice.

Totuși, nu urmărim cu orice preț „specificul” ci observăm și cercetăm realități concrete, vii, cu caractere proprii care pot fi asemănătoare dar și diferențiate. Aplecarea cu dragoste (căci fără dragoste nici știința nu e cu putință) asupra fenomenelor cu caracter străvechi, nu vine din nevoia de a culege curiozități și nici dintr'un vag romantism, ci din nevoia de a cunoaște o realitate istorică concretă, uneori luptând cu greutatea unor aspecte înșelătoare sau întâmplătoare, așezate în decursul vremii.

Aplicând acest punct de vedere ni s'ar putea obiecta: este neștiințific să cercetezi numai o categorie de așezări și o categorie de fapte care ar privi vechea civilizație sătească. La această critică răspundem: este oare mai științific să înregistrezi tot, oriunde și oricum, alunecând fără voe în câmpul faptelor nesemnificative? Nu e mai rodnic să cercetezi un complex organic de fapte care constituie o realitate vie, de sine stătătoare și să deosebești ceea ce aparține cu adevărat acestei realități de ceea ce s'a adăugat mai târziu?

Noi înclinăm către a doua poziție. Dece? — Pentru că urmărim înțelegerea, cât mai adânc cu putință, a unui fenomen precis determinat, ca o existență sigură: civilizația și lumea satului românesc.

Procedând în acest fel, noi nu dorim să facem știință universală. Din poziția pe care ne-am fixat-o, aceasta poate fi cu putință dar numai ca o contribuție nu ca intenție. Noi observăm și experimentăm aci forme, activități și sensuri concrete, fără putință de a fi găsite și aiurea. Un fenomen care ar putea fi observat aci în România, ca și în America, așa cum bunăoară se întâmplă în astronomie, nu ar mai fi pentru noi atât de interesant. L-ar putea studia, desigur cu mai multă competență științifică și tehnică, Americanii.

Sociologia ca știință socială universală poate fi ajutată cu mai multă vrednicie, cercetând un fenomen etnic în toate rădăcinile sale istorice și metafizice, deoarece aparține tot condiției umane și formelor istorice pe care aceasta le îmbracă în deosebitele civilizații primitive sau evolute.

2. Acum câteva cuvinte despre felul cum a fost tratat satul românesc și civilizația sa, cuvinte care vor avea totodată scopul de a indica punctul de vedere care ne îndrumază cercetările.

Mulți dintre scriitorii veacului trecut, sub influența unui romantism potrivit acelor vremuri, au coborât la sate cu dorința sinceră de a cunoaște creațiunile sufletului popular. Aceasta s'a petrecut însă la noi în împrejurări cu totul speciale, dată fiind schimbarea ce urma să se producă în viața neamului prin introducerea civilizației Apusene. Aplecarea asupra satului s'a făcut tocmai în momentul când pătura noastră conducătoare nu mai trăia efectiv o viață națională în sens autohton, mergând nu rareori până la deosebirea simțirii și concepției de viață. Dacă interesul arătat satului de către poeți isvora dintr'o curată și lirică pornire, interesul celor mai mulți dintre oamenii noștri de răspundere isvora dintr'o atitudine lipsită de înțelegere. Pe această cale civilizația română sătească a devenit o curiozitate, iar satul a apărut ca ceva decorativ.

Firește că pe urma acestor două atitudini nu putea naște o cercetare temeinică a satului și civilizației sale. Rareori au apărut oameni care să fi înțeles, care să fie cercetat și pus în valoare creațiunile noastre populare și aceasta desigur mai mult în literatură.

Astăzi, lucrurile par că merg pe o nouă cale, către o înfățișare nouă. Civilizația română sătească a început să fie cunoscută așa cum impun regulile

unei cercetări mai adânci. Ceeace pentru neam însemna o expresie vie a sufletului său și pentru înaintașii noștri în cel mai bun caz un prilej de înălțat lirism, a devenit pentru noi, o problemă și un prilej de studiu, dublate de o conștiință a valorificării realităților etnice.

Punctul de vedere care ne-a călăuzit în această cercetare a fost acela de a trata civilizația română sătească, ca pe o realitate concretă, cu o existență aparte și anume ca **o realitate umană**.

Să precizăm cuprinsul acestei formule.

Realitatea concretă nu trebuie înțeleasă material după cum metoda concretă nu trebuie înțeleasă empiric. O realitate socială nu poate fi studiată cu adevărat dacă o privim numai în datele sale materiale, numai în deosebitele sale expresii de dincolo de om. Societatea trebuie privită ca o realitate organică, vie, ca o existență aparte în care omul cu imponderabila sa natură este însăși inima lucrurilor. Stăpânind un astfel de punct de plecare empirismul și raționalismul ca metode, sociologismul ca filosofie, sunt sigur depășite¹⁾.

3. În cartea de față nu voim să prezentăm civilizația română sătească în datele ei materiale și nici în valorile sale naționale. Voim doar să supunem atenției cetitorului o seamă de probleme legate de ființa sa, să ridicăm o seamă de întrebări și ipoteze, să îndrumăm cercetările într'un fel mai rodnic decât acela practicat până în prezent, firește dacă experimentarea punctului nostru de vedere va îndreptăți această prezumție.

Pentru autor, lucrarea de față este un sfârșit și un început așa cum pentru țăranul român se încheie orice lucrare. În paginile sale este depusă experiența unui

1) Această problemă este reluată și adâncită în lucrarea noastră „Cultură și Metafizică” ce va apare în curând.

trecut de cercetări din a căror roade puține au putut vedea lumina tiparului și se exprimă totodată năzuința unor cercetări și lucrări viitoare, singurele care vor putea îndreptăți cu adevărat apariția cărții acesteia.

Am întocmit lucrarea din conștiința unei lipse ce trebuia împlinite.

E. B.

Mai 1942.

1. Revoluția liberală din România a năzuit să întemeieze la noi o civilizație burgheză după modelul și sub influența civilizației apusene. S'a creiat un stat nou și dezvoltat noui așezări cu instituții financiare, industriale, artistice și școlare ce trebuiau să îndrumeze întreaga viață a neamului spre o stare de înflorire, de civilizație și de progres.

Ca și în alte dăți ale istoriei noastre, atunci când influențele veneau din Levant, alături de această lume cu tendințe de înaltă civilizație apuseană, găsim în viața de azi a neamului românesc o lume, o civilizație românească simplă, crescută firesc și organic din pământul frământat al țării, cu cerul, cu oamenii și în tâmplările ce le-a putut câștiga, birui și rodi în decursul vremurilor. E vorba de civilizația română sătească.

Satul a fost condus și administrat de Stat. Statul formă juridică a vieții de cetate, expresie a civilizației occidentale nu a putut să răspundă nevoilor vieții locale sătești. Chiar dacă în limita extremă a îndrumat rodnic viața orașelor, forma juridică a României moderne a ignorat satul. L-a ignorat nu în sensul că nu a voit să știe de prezența sa în unitatea de viață a neamului ci în sensul că l-a înțeles după nevoile orașelor și l-a tratat ca atare, adică în folosul lor.

Privit din acest punct, satul cu lumea sa a fost aspru judecat și supus celor mai „inteligente” prefaceri. Pentru omul civilizației burgheze, satul este pri-

mitiv, este barbar, este sub orice nivel unei bune condiții umane. Judecat în această perspectivă, satul reprezintă treapta de jos a vieții obștești, satul este ne-civilizat.

Dacă însă părăsim acest punct de vedere și judecăm lucrurile din punctul de vedere convenit, rezultatele observațiilor noastre se schimbă în întregime. Pentru a-l înțelege satul românesc trebuie judecat din centrul lumii sale, din punctul de vedere propriu valorilor sale nu prin mentalitatea burgheză materialistă. Cine îndreptățește calificarea unică de civilizat dată omului din orașe? O valoare proprie, un ideal politic sau material? Dar dacă satul are puncte de sprijin mai bogate pentru a fi socotit civilizat? Și le are desigur.

Satul reprezintă civilizația românească. Și nu numai atât. Privite comparativ aceste două civilizații, putem afirma fără a cădea în greșală, caracterul european ca să nu spunem internațional al celei dintâi și autenticitatea românească a celei de a doua. Aceasta pentru că civilizația orașelor noastre este de dată recentă și în raport cu datele aceleia după care a fost copiată, neîmplinită, **în curs de realizare**, iar civilizația satelor noastre este străveche, este originară, **plămădită odată cu neamul acesta și deplin realizată**.

2. Am spus că civilizația română sătească a fost odată cu neamul. Prin aceasta am afirmat caracterul său străvechi și autohton.

S'a remarcat adeseori de către cercetătorii noștri, mai ales de către istorici, o mare asemănare între civilizațiile deosebitelor popoare din Sud-Est. Această constatare nu este lipsită de temei: unele forme de organizație socială, produsele artistice populare între care mai ales cântecul, ne ridică în adevăr problema unei unități etnice mai mari, care ar fi Sud-Estul; și chiar mai mult decât atât hotarele acestei unități, mergând până în Ucraina, Polonia și Ungaria.

De aci s'a tras concluzia unor mari influențe

străine, mai ales slave, (Rusești, Sârbe și Bulgare) asupra vieții poporului Român și deci asupra civilizației noastre sătești.

Nu poate fi vorba de a nesocoti și înlătura prezența unor astfel de influențe, deoarece conviețuirea în timp de veacuri sau cel puțin apropierea trecătoare între mai multe popoare lasă urme, unele asupra altora uneori atât de adânci încât sunt asimilate devenind în acest fel însușiri proprii.

Ceeace pare să facă cu putință o apropiere între civilizațiile etnice din sud-estul Europei, este în primul rând fondul autohton comun pe întreg pământul acesta.

Până la venirea Slavilor viața rurală pe aceste locuri nu a fost deloc întreruptă. Sinteza traco-romană era deja efectuată. Uneori satele nu au făcut decât să continue sub formă romană o viață sătească tracă (Iorga). Tot ce influențele din afară, mai vechi sau mai noi, sunt de o mai mică însemnătate, a venit mai târziu peste această viață, s'a topit cu urme sau fără urme în această lume locală de o străveche origine.

Asemănările între civilizația română sătească și civilizațiile sătești ale celorlalte popoare din Sud-Est nu trebuesc deci căutate atât de mult în influențele pe care aceste popoare le-ar fi putut avea asupra noastră în decursul vremii de conviețuire ci mai mult în fondul originar comun al spațiului traco-roman.

Plecând dela această constatare ne putem da seama că civilizația română sătească este deplina păstrătoare a unor vechi tradiții locale și că prin însușirile sale de căpetenie, prin realizarea sa deplină reprezintă **un centru de iradiere** în centrul și sud-estul Europei, din Nistru până în Adriatica și din Carpații nordici până în câmpia Tesaliei.

Civilizația română sătească are un **gen propriu** pornit dintr'un fond străvechi pierdut în negura veacurilor și pe care încă îl poate arăta strălucit mitologia precreștină aflătoare azi în satele noastre de pe

o parte și alta a Carpaților și are o **perfecțiune**, o experiență vie de continuă îmbogățire către forme pure așa cum ne-o arăta mai ales arta noastră populară.

În acest fel civilizația română sătească, prezentă azi sub ochii noștri, ne poartă în adâncimi de milenii și prin observație directă ne desleagă probleme de istorie, acolo unde documentul scris lipsește cu desăvârșire.

Satul românesc are un conținut de viață străveche. Un trecut îndepărtat ne este pe această cale prezentat nu în resturi moarte ci printr'un document viu; viața multora din așezările noastre de munte ne prezintă nealterat nucleu dintr'o lume de mult trecută.

Satul românesc este cel mai expresiv și mai bogat document al istoriei neamului. Aceasta pentru că deseori — așa cum este și în cazul poporului nostru de țărani — adevărata istorie începe acolo unde sfârșesc documentele scrise.

Pe această cale mersul în trecut este mai real, mai adânc și rodnic.

3. Am vorbit până aci despre caracterul străvechi al civilizației noastre sătești. Să vedem acum pe scurt în ce sens această civilizație este deplin realizată și îi dă un caracter unic.

Civilizația română sătească este o altă natură, o altă lume. De aceea nu poate fi judecată ca treaptă inferioară a civilizației noastre orășenești. Satul are o existență proprie și este o așezare umană definită. Așa cum încă îl avem noi sub ochi, el reprezintă o comunitate de viață și un sistem de valori românești autentice, o comunitate de viață naturală organică și etnică determinantă pentru viața noastră națională.

Civilizația română sătească este o realitate **unică**. Din orice punct de vedere am privi-o ea prezintă o viață, un sens, un fel propriu de a fi. Civilizația sătească este unică în origina ei, în structura și în substanța ei.

Ceeace o face în primul rând să fie atât de interesantă este firescul ei, este origina sa locală. Pământul românesc, casă a poporului dintru început, a crescut această civilizație sătească. Unitatea geografică a pământului românesc, Dacia, a dat cealaltă unitate a formelor de viață și a tuturor valorilor.

Civilizația română sătească este o civilizație primitivă, în adevăr, fără dimensiunile și strălucirea aceleia orășenești a popoarelor din Apus. Condițiile istorice care l-au plămădit și purtat, starea începuturilor acestui popor nu a putut rodi în aceste dimensiuni și în acest sens; ne-am format și ne-am păstrat în sate, în așezări crescute firesc, netulburate de furtunile de sus. De aceea satul românesc are o structură atât de singulară și atât de organică; satul s'a împlinit într'o lume a sa, o lume închisă și nu a irupt vulcanic. Această stare a fost și un leac al conservării civilizației și neamului românesc însăși.

Civilizația română sătească nu are nimic monumental și nimic titanic, dar are în schimb o țesătură maestru alcătuită, are un firesc și o armonie deplină. Satul nu se poate măsura cu orașul în planul realizărilor temporale, dar întrece desigur în acela al valorilor spirituale. Neputința neamului românesc de a se realiza pe plan politic și material l-au închis în sine (față de celelalte popoare) dar l-au deschis față de Dumnezeu. Durerea și sărăcia, povara vremurilor grele pe care neamul a purtat-o îndelung au dus la viață un tip uman de o mare înălțime spirituală, un om ales, un om simplu și adânc. Civilizația română sătească este întemeiată pe o anume viziune de viață, pe un anume stil etnic, care se desprinde din omenia românească. Țăranul român este creatorul acestei civilizații în care se îmbină permanent utilul cu frumosul, gravul cu subtitlul.

Satul tradițional are o structură de echilibru și armonie, are o structură organică, fel asemănător tuturor realităților și împlinirilor legate de condițiile na-

turii. Cu o aparență mai statică viața acestei așezări românești a pulsă mereu, a mustit și a rodit deplin. Fără rupturi, fără răsturnări, expresiile însăși ale acestei vieți, formele civilizației satești s'au schimbat, s'au schimbat însă ca un fruct pornind din sâmbure și împlinindu-se. Așa se explică toate acele produse ultime de subtilitate și permanență ale artei, literaturii și filosofiei noastre populare.

Satul românesc este o așezare omenească definitivă, un organism perfect. Viața pe care o cuprinde, chipurile în care se înfățișează, închid în ele o substanță etnică locală, o substanță unică, aceea românească. Viața concretă produs al istoriei, este aceea în care găsim substanța și calitatea românească.

4. Civilizația română satească, departe de a fi o treaptă inferioară a unei civilizații nerealizate, reprezintă dimpotrivă **un sumum de experiență și obiectivare** în forme proprii. Artă, filosofia populară, ordinea socială și economia stau mărturie acestei afirmații.

Artă noastră țărănească nu este ceva grosolan, expresie lipsită de gust și îndemânare, ci o experiență mereu repetată cu realizări dintre cele mai reușite. Viața originară și armonioasă a țaranului, câmpul deschis al orizontului său a dezvoltat un gust foarte fin, un simț deosebit al frumosului, o cunoaștere și judecare precisă a valorilor estetice. În fața valului de artă lipsită de frumusețe al orașelor noastre invadate de chipuri atât de străine felului românesc de a fi, arta țaranului român aduce o simțire de mare puritate și de precis meșteșug. În fața extremismului artistic de origine străină, curent care a dominat arta cetății, țaranul cu experiența lui de veacuri, deși anonim, dă viață unor opere de adevărată artă. Vădit lucru, țaranul român dovedește o mare superioritate în înțelegerea și tratarea frumosului.

Când țaranul face artă, el exprimă o lume adâncă

de frumuseți și încercări. Dimensiunea metafizică a trăirii sale, tot conținutul de idei și sentimente de care dispune, se exprimă sincer în operele sale de artă fără niciun fel de intenții periferice. Aceasta pentru că temeiul creațiilor sale sunt profund umane, nu numai formale, sunt rodul unei spiritualități autentice. Adevărul singur și muzica pură străbat operele artei țărănești.

Materia pe calea căreia se exprimă este tratată ca ceva spiritualizat. O broderie, o poartă, o icoană sau oricare altă producție de artă populară închid în ele un suflet, cu bucuriile și tristețile lui, cu încercările și năzuințele lui, un suflet aplecat asupra frumuseților și lucrurilor neschimbătoare. Legătura atât de puternică cu Dumnezeu face din opera țăranului român o realizare în sensul lucrărilor divine.

• Viziunea de viață a țăranului român nu este mai prejos. În ea și prin ea se împlinesc toate sensurile și se realizează toate formele acestei civilizații sătești. Filosofia populară atât de armonioasă este expresia unei rodnice așezări. Țăranul român trăește într-o ordine cosmică desăvârșită, în care toate lucrurile sunt firesc și definitiv fixate, în care cugetul și fapta nasc și se consumă după legi neschimbătoare, revelate. Marea rânduială a lumii se resfrânge întreagă, ca soarele în picătura de rouă, în cele mai mici lucruri și fapte ale omului satului românesc. Imbinare de religie și magie de muzică și farmec, viața spirituală a țăranului român stăpânește înțeleșuri adânci, prețuri adevărate asupra naturii lucrurilor și a omului, asupra sensului vieții și cuprinsului ei.

Satul românesc, cu o străveche tradiție, este atât de interesant mai ales prin viața spirituală care îi este proprie. Când începi a-l cunoaște de aci trebuie pornit. Restul se desprinde ușor.

Dacă coborîm pe plan economic și social, ordinea tradițională sătească este o ordine naturală și echilibrată. Instituția familiei, organizarea muncii, regulile

sociale (relațiile) sunt făcute să funcționeze cu o mare precizie și rodnicie. Viața nu este sufocată ci doar îndrumată în sensurile cerute de firea lucrurilor. Satul nu are setea de aer pe care prea adesea o trăește orașul cu prea mulți cărturari și mai puțini înțelepți.

Realitatea socială sătească își are legile ei de conservare și ritmul ei de traiu. Satul românesc reprezintă o adevărată comunitate de viață.

Dacă înaintăm în cunoașterea întregului organism social al satului nostru suntem surprinși de țesătura măiastră și legile bine aplicate vieții pe care o îndrumază. Aceasta pentru că lucrurile aci s'au dezvoltat organic și firesc ca orice cuprins de viață al naturii.

Civilizația română sătească închide în ea un ritm de valori și o ordine proprie plină de bogate învățăminte. În sat s'a creat și păstrat până azi viața neamului românesc pe toate planurile unei obștești trăiri. Aci s'au obiectat și orânduit toate produsele creației populare, anonime și autentice.

Civilizația română sătească este expresia milenară a experienței populare, rodnică și mereu reînnoită.

UNITĂȚI DE VIAȚĂ

1. În vremea din urmă, odată cu cercetările de sociologie rurală, s'a pus la noi problema unității sociale. Care este unitatea socială, cari sunt limitele ei și cât se întinde deci cercetarea noastră atunci când vrem să facem o monografie?

Cercetătorii noștri, sub influența unor credințe și păreri curente, au ales satul. Nimic nu pare mai îndreptățit. Este firesc pentru felul de viață al neamului nostru să socotim satul ca adevărată unitate socială românească. "Satul a fost izvor de înțelepciune, de artă, de energie; în sat s'au cristalizat forme și expresii de viață ale neamului acesta care a fost un neam de țărani.

Să fie oare atât de evidentă și fără putință de contrazis această părere, sau tăria ei să vină numai de acolo că este o părere obișnuită? Inclinem să credem în a doua posibilitate.

Satul reprezintă cu adevărat o unitate socială, românească organică. Tot ceea ce ne aparține mai deplin și este crescut mai viu în sat se află. Minunea istorică a poporului românesc în fața căreia istoricii străini și români stau nedumeriți, o pot afla tot aci. Vechea noastră civilizație, este o civilizație sătească despre care putem spune că a fost odată cu neamul.

Unitatea socială românească nu poate fi însă găsită în sat, cu toate că această așezare reprezintă „o unitate” atât de însemnată. Nu poate fi găsită în sat după cum nu poate fi găsită în familie sau țară pen-

trucă acestea, deși unități și ele nu reprezintă adevărată unitate **socială** românească.

Să introducem puțină lumină în aceste judecăți negative. Ce înseamnă unitate socială? Fiecare dintre noi facem parte dintr'o familie, un oraș, o grupare economică, politică sau științifică, facem parte dintr'un neam și o țară. Aceste unități se suprapun, se întretae, se completează, așa cum o vedem în viața fiecăruia dintre noi. Mai mică sau mai mare, de o natură sau alta, unitatea socială înseamnă de fapt comunitate de viață.

Dacă încercăm să folosim această idee în judecarea civilizației noastre sătești putem ajunge la concluziuni îmbucurătoare.

Și de astă dată sunt speranțe înșelătoare cari trebuesc descoperite. Se poate spune: dacă nu e satul, atunci e județul sau provincia.

Aceste împărțiri cu toate că au de multe ori un trecut istoric nu corespund unor realități vii, pentru că natura lor politică și administrativă le arată ca putând fi dincolo de aceste realități. Chiar dacă județul și provincia au avut o însemnătate și o mai au încă, ordinea lor a venit ca ceva adăogat, ca ceva instaurat pe deasupra vieții locale.

Să luăm un exemplu din Ardeal și anume satul Poiana Mărului, situat în regiunea de dealuri ce leagă masivul Pietrii Craiului cu muntele Codlea. Până în anul 1927, când s'a făcut o îndreptare de graniță județeană, acest sat aparținea județului Făgăraș, nu județului Brașov ca astăzi. Nu era cu puțință ceva mai împotriva naturii lucrurilor decât satul Poiana Mărului integrat Țării Oltului; căci aceasta însemna a face parte din județul Făgăraș. Ochiul cel mai puțin cercetător și mai puțin învățat, putea să-și dea seama cum o formă de stat lega în chip nefiresc viața locală.

Geografic, așezarea aceasta este asemenea satelor brănene: dealuri înalte până la 1100 m., cu clădiri și isvoare din cari se desprind văi adânci împă-

durite cu fag și mesteacăni; pe înălțimi, lanuri de grâne și pășuni întinse, străjuite din loc în loc de case prinse ca într'un buchet de arbori.

Etnic aceeași apropiere: casa e în formă de cetate cu poartă mare și curte interioară; portul, tehnica materială și economia se integrează aceleași unități de viață ce are drept centru Branul.

Aceeași constatare se poate face și în privința vieții de relații. Apusul făgărășan nu spune nimic Poenarului.

Fără a merge cu analiza mai adânc, avem aci o seamă de caractere ce ne dau cu precizie calea înțelegerii acestui sat și a grupului de așezări din care ele face parte firesc.

Un țăran din Poiana Mărului, întrebat odată dacă acest sat ține de Făgăraș sau de Brașov, a răspuns: „noi către Bran cătăm“ și a ridicat mâna în sus către drumul Branului. Acest răspuns vorbește mai mult decât oricare hotărîre politică sau administrativă. Prin acest țăran vorbise legea vieții care e cea mai dreaptă și mai îndreptățită.

Nici măcar Brașovul nu a fost pomenit: Branul era totul. (E drept astăzi tot mai mult rivalizat de Zărnești, târg cu o industrie mereu în creștere). În adevăr, partea de sud-vest a Țării Bârsei, una din cele mai românești locuri din Țară, formează o unitate de viață colectivă, o adevărată comunitate.

2. Să căutăm acum după acest exemplu, unde se află și care este unitatea de viață românească ce corespunde ideii de mai sus, aceleia de comunitate.

Unitatea reală de viață care ne interesează atunci când cercetăm vechea civilizație sătească are o înțreită înfățișare: geografică, etnică și socială. Cu alte cuvinte: mai întotdeauna unei comunități de viață românească îi corespunde o unitate geografică și una etnică, bine determinate, cari îi dau un caracter propriu și o îndrumază. De aceea când vorbim de co-

munitate de viață noi subînțelegem și aceste elemente fizice și umane.

Munții noștri ne dau și azi cele mai caracteristice exemple. Și nu e lipsit de însemnătate, deoarece civilizația română sâtească în prezent, aci își are expresiunile cele mai vii. Unitate de viață a neamului nostru a fost și este încă într'o largă măsură, ceeace s'a denumit cu o expresie geografică, depresiune și vale; uneori amândouă laolaltă.

Unele s'au format prin prăbușiri mari de teren, altele prin eroziuni. Depresiunile subcarpatice sunt din prima categorie, cele legate de albia unui râu sunt din a doua.

Pe aceste locuri s'au format în Ardeal „țările“ și în vechiul regat văile. Pământul bun și mai ușor de lucrat, legătura mai lesnicioasă, adăpostul mai sigur (în vremurile străvechi) au făcut din depresiunile subcarpatice și șesurile din văi, cele dintâi unități de viață românească și totodată cele mai autentice expresiuni etnice. Țara Bârsei, a Oltului, a Hațegului, a Oașului, a Loviștei, a Vrancei, sunt tot atâtea unități organice de viață românească. Valea Jiului, a Oltului, a Prahovei, a Trotușului, Taslăului, Bistriței, Moldovei, sunt tot atâtea lăcașuri de viață românească. Așezările omenști ale văilor sunt legate tot de depresiunile respective acolo unde văile s'au lărgit și terenul este întins plan. Ele vin pe cursul apei ca niște puni, dilatări ale văii, cari deschid din când în când orizonturi mai largi.

Pentru o mai limpede înfățișare să luăm câteva exemple. Iată Țara Oltului. Această țară este cuprinsă între zidul de munți al Făgărașului la sud și valea Oltului la nord. La apus o închide cotitura Oltului spre Turnu Roșu, iar la răsărit munții Perșani și Măgura Codlei. Răurile scoborînd din munți o străbat în lat până la Olt, dând satelor acea priveliște de viață și rod.

Este Țara Oltului o unitate de viață? Fără îndoială atât în trecut cât și astăzi. Etnic prezintă o uni-

tate perfectă: costumul, ceramica, uneltele, mitologia, obiceiurile, limba, au caractere locale pe cari le simți cum ai ajuns acolo și dispar cum ai trecut în regiunea Sibiului, a Târnavelor, sau în Țara Bârsei.

Viața economică se desfășoară în interiorul acestei unități de viață colectivă, centrându-se cum e firesc la Făgăraș. Viața de relații se mișcă tot în aceste limite: căsătorii, tovărășii, legături de oricare altă natură. Dar ceea ce e mai însemnat există o conștiință locală. Locuitorii ~~o~~ numesc „olteni” și se cred ca fiind un neam de oameni aparte.

Cele două mari centre, Brașovul și Sibiul, fixate nu departe de cele două limite ale răsăritului și apusului, exercită desigur o influență asupra Țării Oltului, dar nu e mai puțin adevărat că nu aparțin nici într'un fel acestei unități de viață și nici nu sunt socotite ca atare. Procentul cel mai mare al localnicilor n'a fost peste granițele geografice ale țării lor. Numai dintre cei mai ~~răsăriți~~ *vestici* au mers câteodată până la „Brașeu” sau „Sibii”.

În orice caz, oamenii locului nu cunosc de obicei o linie mai mare decât aceea dela Sibiu la Brașov. Dar despre aceasta vom vorbi cu alt prilej în rândurile care urmează.

Un alt exemplu între multe ce se pot da pentru dovedirea prezenței unor unități de viață românească și felului cum sunt organizate, îl dăm pe acela al văii Moldovei în Bucovina. Suntem într'o regiune numită de geografi subcarpatică. Ținutul e plin de dealuri lungi numite obcine și văi largi numite câmpu-lunguri.

Valea Moldovei este o astfel de vale. Ce constatăm din punctul de vedere al așezărilor omenești aci? Satele se țin lanț în așa fel încât uneori nici nu știi când ai ieșit din unul și ai intrat în altul.

Geografic, valea Moldovei prezintă o unitate; e o vale largă cu apă abundentă. Vârfurile împădurite lasă la poale îndeajuns loc de pășune și agricultură, iar mai jos înfloresc grădinile și din loc în loc indu-

stria, în deosebi aceea a lemnului. În sus și în jos pe vale, comerțul este viu. Avem aci un grup de sate unitare legate firesc prin activitățile lor.

Valea Moldovei în Bucovina are și o unitate etnică. Acest punct de vedere ne aduce o însemnată contribuție la înțelegerea felului cum se desfășoară viața aci și ce anume formează o unitate românească. Valea pe o întindere de zeci de kilometri prezintă o asemănare profundă. Portul, graiul, credințele, casa și întreaga tehnică sătească sunt la fel. Dacă trecem însă dealul într-o parte sau alta, uneori numai la o distanță de 5—6 km., suntem surprinși de schimbările ce ne apar sub ochi. Viața deși păstrează caracterele regiunii, nu se mai înfățișează la fel; alte elemente intră în joc, alte nuanțe. Comparativ, e mai diferențiat un sat de peste deal numai la 5 km. decât un sat din vale uneori la o distanță de 30 km.

La fel se întâmplă și în ceea ce privește viața de relații cari sunt foarte strânse în lungul văii și foarte reduse între văi, adică peste dealuri. Valea Moldovei are și mici brațe populate cari îi aparțin în întregime ca niște ramuri legate de un trunchi puternic, dar acestea fac parte din vale.

Ceea ce am spus despre Valea Moldovei bucovineană se poate spune și despre un șir întreg de văi din subcarpații răsăriteni. Bistrița sau Trotușul sunt în acelaș fel, lăcaș de viață românească și cale de legătură. Nu altfel stau lucrurile în văile muntene sau oltene. Iată bunăoară Valea Argeșului între Curtea de Argeș și cheile nordice până spre Cumpăna — vale atât de frumoasă și tot atât de puțin cunoscută — cuprinde o seamă de sate care închise cum sunt de-o parte și de alta de munți alcătuiesc o comunitate de viață, o adevărată „țară“.

3. S'ar putea obiecta că afirmațiunile de mai sus pot avea o valoare în legătură cu Ardealul și așezările din Carpați, că unitățile acestea de viață sunt ca-

racteristice muntelui. Obiecția este până la un punct adevărată; în părțile de deal sau de șes ale Țării, hotarele naturale între aceste unități sunt mai puțin precise și mai ales greu de definit.

Cu toate că lucrurile stau astfel nu este mai puțin adevărat că o unitate de viață românească care nu e satul, dar nici județul și nici provincia, există pe întreg pământul Țării noastre, oriunde ne-am așeza piciorul. Intotdeauna satele sunt grupate mai multe localități — de obicei centrate de câte o așezare mai însemnată — cu o viață obștească ale cărei limite nu le fixează nimeni în afară de natura lucrurilor și nevoile vieții locale. Satul nu-și este îndeajuns sieși, iar județul sau provincia sunt mai mult decât cere o viață locală.

Dacă am lua bunăoară satul Cornova din Orhei. Stroești din Botoșani, Moscu din Covurlui, Gropenii din Brăila, Cerșanii din Argeș, sau oricare altul de pe întreg ținutul românesc, toate sunt legate în chip firesc și organic de o viață locală cerută într'un anume fel de condițiile și elementele locale în joc. Nimeni nu a hotărât ca un sat să-și îndrepte privirile într'o direcție sau alta. Viața e singura stăpână.

Intrucât, oriunde sunt sate învecinate și sate îndepărtate, sate legate de un centru sau altul, întrucât există și unități colective alcătuite din aceste sate, adică grupări naturale.

Și de astădată un exemplu ne poate aduce lumină. Se vorbește de județul Brăila, desigur ca de o unitate, așa cum se vorbește și de câmpia Brăilei. Deși, la prima vedere, acest județ și câmpia ce o cuprinde pare să prezinte o unitate din punctul de vedere al vieții locale, realitatea este cu totul alta. Dece? Pentru că într'un fel sunt satele dunărene, și altfel cele situate în colțul dintre râul Buzău și Siret și în altfel sunt cele din colțul sud-vestic legate de Bărăgan. Primele stau sub influența marelui fluviu unde abundă pescuitul, grădinăritul și agricultura, cele din a doua

categorii sunt sate de luncă și chiar de deal, unde pe lângă agricultură apare viticultura, iar satele din sud-vest, sunt abia adevăratele așezări de stepă cu o agricultură foarte dezvoltată, așa cum sunt crezute toate așezările județului Brăila.

Am dat acest exemplu aci pentru a arăta că nu numai în Carpați satele se grupează în chip firesc ci și în ținuturile Dunării. Cu toate că aceste unități de șes judecate din punct de vedere geografic, nu au întotdeauna o limită hotar natural, o apă sau un munte, ele nu sunt totuși în afara unui hotar care să nu poată fi arătat în realitate.

Etnic, cu toate că par să nu aibă nimic caracteristic, deoarece costumul național cu variațiunile lui locale este dispărut, totuși putem vorbi de o unitate de viață pentru că sunt alte elemente etnice cari ne pot îndruma.

Dar chiar de nu am lua în seamă elementul geografic și cel etnic și totuși am vedea cum se grupează satele numai după conviețuirea lor prezentă. Comunitatea de viață locală ne fixează hotarul și ne desleagă problema.

În legătură cu hotarul acestor unități de viață românească e necesar să aducem o precizare. Chiar acolo unde factorul geografic are hotare precise, așa cum e cazul depresiunilor, nu se poate vorbi întotdeauna și de un hotar precis delimitat al comunității de viață. Vrem să spunem cu aceasta că sunt așezări cari depășesc ca viață obștească, ca relații sociale și economice, hotarul natural al unității căreia aparțin în chip firesc. Acestea sunt satele limită.

Iată bunăoară aceeași Țară a Oltului. Zidul masiv al munților Făgăraș a îngreuiat legătura cu satele Argeșului și Muscelului muntean, doar ciobanii trec acești munți într-o parte sau alta. Această legătură este mai mult de ordin moral cu un caracter de datină. În hotarul nordic unde curge Oltul, fiind bine știută însemnătatea apelor ca artere de legătură, nu mai avem în

față acelaș fenomen. Satele de pe malurile Oltului au o puternică și zilnică legătură. Cele din hotarul Sibului mai ales sunt chiar în calea darurilor.

Dacă acest lucru se întâmplă acolo unde unitatea de viață colectivă este precis determinată geografic, se înțelege că cu atât mai mult prezența acestor sate limită este sigură într'un ținut de deal sau șes, acolo unde hotarul natural lipsește, determinant rămânând cel social.

După cum aceste unități de viață românească nu pot fi contestate pentru că sunt în realitate, tot astfel nici infiltrația marginală adică prezența așezărilor limită nu poate fi contestată și nici măcar nesocotită. Comunitățile de viață se găsesc în concret, în viață, ca grupări de sate, iar hotarul lor este întrepătruns, viu și el, ca o încheetură organică și un linear, lipit abstract.

Satele limită nu dovedesc neexistența unităților de viață locală ci dimpotrivă întăresc această afirmație. Căci, pe cât de vie este alcătuirea internă a unităților pe atât de vie este și limita lor; întrepătrunderea aceasta înseamnă: viață.

4. Ceeace am afirmat în rândurile de mai sus a fost o generalizare, o încercare teoretică. Am făcut-o pentru că ne-a îndreptățit realitatea concretă.

O cercetare științifică a Țării și Neamului românesc, nu se poate face corect dacă nu ne supunem, dacă nu luăm în seamă această însușire a vieții locale. Omul, deși parte dintr'o unitate de viață cum e satul, fără să atingă limitele regiunii și cu atât mai puțin ale Țării, depășește această unitate și trăește cu adevărat într'o realitate colectivă mai mare de care este legat organic: grupul de sate așa cum l-am văzut împlinit în diferitele țări, văi sau alte organisme locale.

De aceea cunoașterea Țării noastre în ceea ce are ea mai autentic, adică vechea civilizație sătească tre-

bue făcută pe aceste unități, comunități de viață și grupări de sate.

Chiar dacă am voi să restrângem cercetarea la o singură așezare — și aceasta este cu puțință — suntem nevoiți pentru buna înțelegere să o cercetăm în legătură cu corpul de așezări din care face firească parte și care reprezintă comunitatea de viață locală. A nesocoti acest lucru, înseamnă a nesocoti realitatea și viața. Satul nu este o entitate abstractă, unică și atotvorbitoare. Pentru a înțelege ceea ce îi aparține, este nevoie să treci dincolo de limitele sale; dar numai atât cât cere realitatea concretă.

Poporul românesc, cu străvechea lui civilizație sătească, este o ființă și ca orice ființă are un chip al său propriu de a fi. Să-l cercetăm așa cum se înfățișează în realitatea concretă. Respectul naturii lucrurilor și dragostea pentru ceea ce este viu, ne dau puțința să pătrundem în adâncimi nebănuite.

DATINA ȘI OBICEIUL

1. Satul românesc cunoaște o seamă de așezăminte tradiționale de natură spirituală, economică sau socială, care au o viață a lor proprie și din lăuntrul cărora sunt îndrumate deosebitele activități ale colectivității.

Cum își îndrumează activitățile această unitate de viață organică a satului și cum își menține structura și rânduiala sa proprie?

Orice colectivitate pentru a-și putea organiza conținutul de viață are nevoie de o seamă de legi și așezăminte în limita cărora ea se mișcă. În așezăminte viața obștească se cristalizează dându-i-se pe această cale un caracter de stabilitate.

În societatea modernă (evoluată), instituțiile de stat sunt acelea care reglementează raporturile dintre oameni, îndrumează activitățile și organizează viața. În societățile primitive și cele mai puțin evolute, așezămintele tradiționale și legi nescrise alcătuiesc temeiul ordinii sociale.

Satul românesc de azi stă pe o treaptă de mijloc. Cu toate că viața sa a intrat de mult sub orânduirea instituțiilor de stat, cu toate că primăria, școala ori biserica sunt active și îl conduc, acestea nu-i sunt caracteristice și nici măcar nu-l cuprind. Legi și așezăminte străvechi, atât în ordinea socială cât și în cea economică sau spirituală, funcționează organic și rodnic în orice loc, în orice act; totul este străbătut de o rânduială perfectă și de un fond comun ca o minte

atot clarvăzătoare, un ochiu care veghează la bunul mers al obștei.

Aplecându-ne asupra vieții concrete, asupra vieții satului românesc, găsim două fenomene care par să reprezinte și să întruchipeze ordinea comunității omenesti. E vorba de datină și de obicei.

Când întrebăm un țărăn ce este nunta sau armin-denul, el ne răspunde că este „o datină“. Dacă îl întrebăm ce face, el ne răspunde că „așa e obiceiul“. Viața sa este stăpânită de o seamă de forme și acte tradiționale repetate și adaptate, care fac parte din aceeași unitate a civilizației române sătești. Cunoașterea lor mai în deaproape ne deschid înțelesuri noi asupra întregului acestei civilizații.

2. Datina și obiceiul, deși reprezintă oarecum aceeași categorie de fapte prin elementul tradițional al vieții sătești, ca fenomene ele pot fi deosebite. Deosebirea vine din îndoița lor natură și direcție, din sensul lor social.

Să plecăm întâi dela cuvinte și să le judecăm întrucât ele acoperă fapte concrete, viață.

Datina vine dela ceea ce este dat, lucru obiectiv, exterior. In conținutul său intră social vorbind, ideea de moștenire, adică de trecere între generații. Datina este o formă și o realitate tradițională. Reținem aci în primul rând ideea de obiect exterior, de sine stătător, de lucru gata făcut, primit întreg.

Obiceiul înseamnă în primul rând deprindere; deprindere nu individuală, act repetat, săvârșit fără o prea puternică lumină a conștiinței și care are drept scop o reducere a eforturilor și conservarea individului, ci deprindere colectivă, act repetat cu scopul de a conserva și îndruma viața socială. Deprinderea individuală poartă numele de obișnuință și este un fapt de psihologie, iar deprinderea colectivă poartă numele de obicei și este un fapt de sociologie.

Tradiția, ca și în cazul datinei, nu este absentă;

obiceiul este un fapt îndelung repetat și moștenit din bătrâni. Dar în timp ce datina este o formă socială, un chip al ființei colective prezent continuu în această ființă, obiceiul este un act social care actualizează într'un fel datinele și dă viață obștei de azi. Obiceiul îndrumază și înnoiește viața socială în sensul tradiției. Obiceiul cuprinde în sfera sa ideea de **tradiție vie**.

În concluzie, obiceiul poate fi definit în felul următor:

- a) Regulă tradițională de comportare;
- b) Organizare tradițională de acte.

În genere se înclină spre o identificare a acestor fenomene. Pentru înțelegerea lucrurilor așa cum sunt ele în realitate este necesară o aplecare directă asupra vieții, o examinare mai în deaproape a faptelor corespunzătoare. Discuția pe cuvinte, deși rodnică uneori, nu este aci satisfăcătoare. Dacă în vorbirea obișnuită anumite semne — cuvintele — corespund adesea unor realități precise, de cele mai multe ori această vorbire împreună mai multe realități sub același semn, sau dă mai multe semne aceleiași realități.

Datina este în ordinea socială ceva stabil, cu un caracter de permanență, este ceva „așezat” de unde vine și termenul românesc corespunzător de așezământ. Este obiceiul un astfel de fenomen? Este, întrucât face parte din formele tradiționale ale satului și nu este, întrucât are caracterul de deprindere colectivă.

Între sferele obicei-datină nu este un raport de suprapunere perfectă nici unul de subordonare, ci un raport de întretăiere.

Emanând din aceeași origine, din aceeași categorie de fapte, între datină și obicei, credem că este deosebirea dela punctul de vedere static și cel dinamic. Când zicem datină, privim faptele în existența lor statică integrate în unitatea structurală a ordinei sociale. În acest fel, datina reprezintă mai mult un

total de raporturi ce stabilesc funcțiuni și un câmp de acțiune posibilă.

Obiceiul ne duce direct în categoria acțiunii. El pornește și privește aceleași fenomene legate de ordinea socială dar în alt sens, acela al activității sociale. Obiceiul îndrumază activitățile sociale în diferite prilejuri, cerute de organismul social, îndrumază după tipuri de acțiuni și reacțiuni cu caracter tradițional.

Să luăm un exemplu: botezul. Este deopotrivă datină și obicei. Pentru ca acest lucru să fie posibil, trebuie ca fenomenul să aibă o îndoită natură și mai ales să fie privit din două puncte de vedere deosebite. Botezul este datină, întrucât vedem în el o formă de inițiere religioasă în ordinea vieții sociale, un element sau o treaptă în întregul rotunjit al rânduirii sociale. Botezul este obicei, întrucât el se împlinește printr'o serie de acte și agenți, de gesturi și formule, printr'un sistem întreg de comportări tipice, al căror ritm și sens sunt comandate de rostul inițial al datinei însăși.

3. În satul românesc de azi avem pe de o parte așezămintele tradiționale, așa cum am arătat, însuflețite de obiceiul tradițional activ, legat direct. Obiceiul însă nu funcționează numai în raport cu instituțiile străvechi ale satului deoarece, prin integrarea sa într'o ordine socială și politică modernă, satul este prevăzut și îndrumat cu alte instituții: acelea de stat.

În genere instituțiile se înmulțesc mereu ca o urmare firească a evoluției sociale și anume a diferențierii structurale a societății. În satul românesc, lucrurile n'au avut urmări firești; instituțiile moderne ale statului au venit pe deasupra, s'au așezat nedorite și fără temei în comunitatea cu forme de organizare străvechi a satului.

Viața obștească a satului însă s'a adaptat vremii. Între formele vechi și cele nouă nu s'a produs un conflict; cu toată opoziția reală între acestea, viața sătească și-a urmat cursul în formele tradiționale, firești

cuprinsului său, active interior, lăsând formelor noi să rezolve cu deosebire raporturile comunității cu statul. Aparent suntem în fața unui proces de înlocuire a obiceiului și a tuturor formelor tradiționale de organizare, prin instituțiile moderne și activitățile lor. În fond însă nu este decât o schimbare în care caracterele esențiale ale acestor fapte rămân, chiar dacă se numesc altfel. Mai mult în viața spirituală, mai puțin în ordinea practică, în viața economică, obiceiul și vechile forme, datinele, funcționează fără a fi stânjinite de biserică, primărie sau jandarmerie. Ba uneori, cum este în cazul bisericii, sunt ajutate și împlinite.

Dacă acest proces de înlocuire există, totuși se poate observa că nu are aceeași tărie în toate categoriile de activități sociale. De când viața satului se organizează sub supravegherea instituțiilor de stat, s'au produs diferențieri și procese profunde în inima satului. În domeniul unora dintre activități, datina și obiceiul și-au pierdut atât formele cât și puterea activă seculară, în domeniul altora își păstrează mai departe formele și puterea lor desăvârșită.

Natura intimă a ordinei sociale a satului pare chiar că în unele cazuri dovedește o tărie și o capacitate de transformare uimitoare. Organizările prin instituții a activităților redevin obiceiuri, funcționează și sunt privite ca atare și anume atunci când ele sunt moștenite din generație în generație, atunci când trecutul îndepărtat le transformă și le adaptează, ele sunt privite ca bunuri tradiționale.

Exemplul cel mai adânc vorbitor pentru ilustrarea acestui proces este biserica. Dacă justiția statului a mers până a înlocui în întregime (deși nu în tot locul) dreptul obișnuelnic, dacă în relațiile economice s'a întâmplat același lucru, în viața spirituală a satului, biserica ca instituție de Stat este aceea care a suferit influențe, a fost transformată și făcută să aparțină locului mai mult decât centrului episcopal. Biserica țărânului român nu este o biserică a statului, ci o bi-

serică a satului. Trecutul cu şirul întreg de generaţii o străjuesc. Aci poate fi vorba abia despre o biserică vie, aceea a sufletelor şi una întreţinută de formele abstracte ale Statului.

4. Obiceiul este o formă de deprindere colectivă; o formă activă, creatoare care naşte din procesul de viaţă al colectivităţii şi se aplică materiei sociale pentru a o organiza.

Noi întâlnim însă în sat obiceiuri, fapte concrete în deosebitele categorii de activităţi pe care le repartizăm după categoriile de valori cărora aparţin. În acest fel obiceiurile sunt prezente pe întreaga suprafaţă a vieţii săteneşti. Ele acţionează în toate categoriile de manifestări ale satului românesc, într'unul mai mult decât în altul. În religie, în morală, în economie, în drept şi toate relaţiunile sociale ale satului românesc, obiceiul este prezent şi activ.

Faptul asupra căruia vrem să atragem atenţia însă este că termenul de obicei în sens de fapt concret religios, moral sau juridic, aşa cum este întrebuinţat obişnuit chiar în sat, este impropriu. Deşi tradiţionale aceste fapte sunt în conţinutul lor divers, fapte ţinând de valorile respective. Ele pot fi numite mai precis datine, insistându-se în acest fel mai mult asupra caracterului lor de forme tradiţionale, nu asupra sensului activ de deprindere colectivă.

Obiceiul ca fapt concret, spre deosebire de datine, nu poate fi găsit nicăieri. Cercetarea lui directă nu este deci cu putinţă. Obiceiul ca formă activă, obiceiul mod de comportare tradiţional se realizează în materia, în fondul colectiv al satului, în diferite fapte concrete aparţinând acestei vieţi. De aceea el nu poate fi cercetat decât din acest punct de vedere: pe deasupra şi în interiorul fiecărui fapt concret care îl împlineşte sub ochii noştri. Cercetarea obiceiului deci este, material vorbind, în funcţie de cercetarea datinelor.

Pentru a fi lămurii deplin: caracterele de deprin-

dere, de activ și creator pe de o parte, de religios, de moral, juridic și economic pe de altă parte, pot fi găsite ca elemente în compoziția aceluiași fapt, dar ele sunt un îndoit aspect al său, puncte de vedere deosebite prin care poate fi privit.

Obiceiul formă activă, așa cum l-am arătat, își caută realizarea și se actualizează în deosebitele câmpuri de activitate ale vieții sociale. După natura acestor sectoare, obiceiul poate lua forme speciale. Realizarea obiceiului în viața religioasă poate să fie în adevăr deosebită față de aceea din viața morală, juridică sau economică.

În genere în societățile primitive funcțiunile și categoriile de valori sunt nediferențiate. Un fapt poate fi polivalent. În satul românesc, deși domină elementul religios și magic care străbate toate celelalte domenii, se poate totuși vorbi de o tendință de hotărnicie între diferitele categorii de valori și între funcțiunile lor respective.

Voi adică să spunem că în satul românesc putem deosebi fapte de sine stătătoare, religioase, morale, juridice, economice. Obiceiul organizează activitățile sociale în toate domeniile, adică pe întreaga suprafață a vieții satului, de aceea sunt fapte de deprindere colectivă în toate aceste activități. Așa cum este „zăuritul” de Crăciun, este și formula de respect față de bătrâni, așa cum este devălmășia, este și târgul de țară. Deși deosebite ca funcțiuni în întregul vieții sociale, aceste fapte au un caracter comun: acela de deprindere colectivă, adică de a fi un obicei.

Organizarea obișnuelnică este caracteristică treptei și structurii sociale a satului românesc. Obiceiul împlinește rosturi cu mult mai mari decât suntem obișnuiți să-i acordăm. O adâncire a acestui fenomen pe plan interior nu este mai puțin rodnică.

5. Obiceiul în satul românesc reprezintă un fenomen

social activ și conservator, cu un caracter de stabilitate care dă ritmul vieții sătești și puțința acesteia de a-și menține ordinea în timp și spațiu. Funcțional deci acest fenomen este un factor ordonator. Expresia a unui sistem de reprezentări colective sau simplu act de deprindere, obiceiul îmbracă și se rânduiește spiritul colectiv.

Obiceiul reprezintă o organizare tradițională de acte; datina este o formă conservatoare necesară. Aceste caractere întrunite în inima aceluiași fenomen explică de ce nu avem de-aface cu forme moarte, ci forme active. Obiceiul are puterea actualizării; poate fi manifestare actuală la nevoi actuale. Prin actualizare el slujește nevoilor de prefacere ale vieții colective. Datina conservatoare nu este ceva imobil, mort; nu este, pentru că în ea se manifestă obiceiul adică actul colectiv. Obiceiul schimbă și se schimbă continuu, adoptând formele vechi, nevoilor de viață actuală ale colectivității.

Judecând pe plan sufletesc, obiceiul ne apare în două chipuri: pe de o parte ca act conștient și îndreptățit, explicat; iar pe de alta, ca act inconștient, lipsit de o explicație.

Țăranul român săvârșește o seamă de acte — obiceiuri întemeindu-le prin legătura necesară cu o reprezentare colectivă, cu o credință. Această credință cu caracter social îi comandă și îi îndreptățește săvârșirea actului. Realitățile pot fi îndrumate și modelate după voia omului cu condiția să fie respectată, rânduiala lor dată.

Alteori însă omul săvârșește actele fără niciun temei de gând sau credință; numai prin puterea deprinderii și a valorii sale tradiționale. Obiceiul în acest caz a fost numit de către etnografi, supraviețuire. Țăranul român este prins puternic sub stăpânirea unor astfel de obiceiuri. El practică o seamă de acte fără să poată justifica de ce le practică; el nu poate da seama de ce făptuește într'un fel sau altul. Singurele expli-

cații repetate continuu sunt că așa au „apucat din bătrâni“, sau „că așa e obiceiul“.

Caracterul tradițional și acela de deprindere colectivă sunt puternice mai ales în această categorie de obiceiuri-supraviețuiri.

O femeie din Țara Oltului întrebată de ce săvârșește un obicei, răspunde: „Eu așa am apucat din bunici și din strămoși; că eu am apucat a face ca ei. Treabă n'am să zic că nu-i bine. De unde am eu voia asta? Omul meu zice că de ce le fac, da eu nu știu de ce le fac. Da ce mi-s dela Adam să știu de unde vine toate celea?“.

Caracterul tradițional, moștenirea din bătrâni și puterea ei de constrângere sunt deplin mărturisite aci. Când însă omul explică prin expresii ca: „așa e obiceiul“, apare desigur sensul colectiv al unei deprinderi; un act e săvârșit pentru că „așa se face“, pentru că „așa face toată lumea“; omul se supune pentru că s'a deprins și pentru că păstrează o regulă de comportare dată.

Caracterele de mai sus sunt cu deosebire evidente, mai ales în cazul formelor străvechi moștenite, al căror sens s'a pierdut și care funcționează în virtutea unor legi speciale ale colectivității.

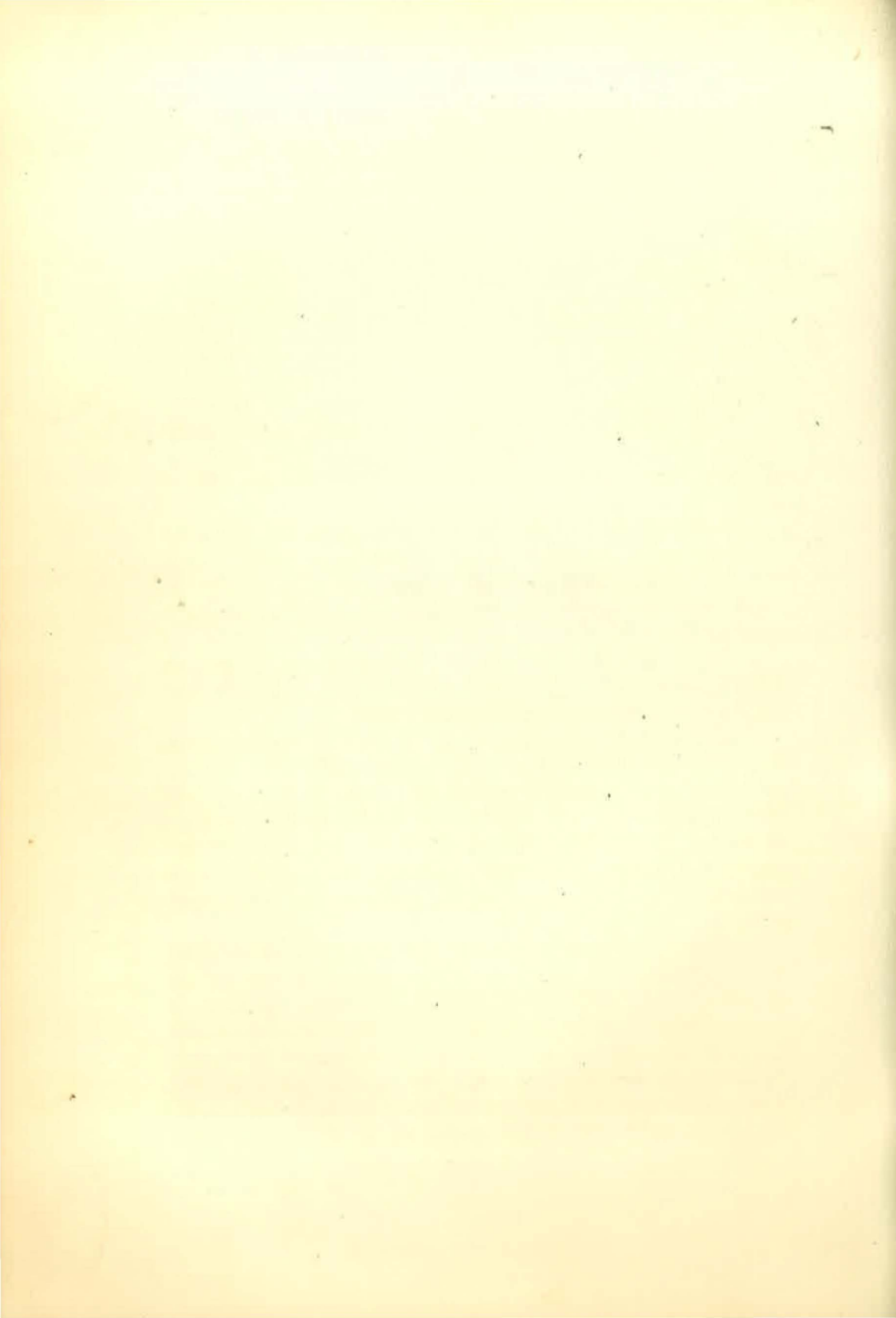
Datina și obiceiul apar deci și sub forma de supraviețuiri. În această formă ele sunt expresia unei stări sociale anterioare, astăzi înlocuită. Sensul, gândul care le stătea drept temei, a fost pierdut odată cu trecerea vremii. De aceea nu se poate stabili o legătură între fondul evoluat (schimbat sau chiar înlocuit) și forma fixă care continuă să apară.

Satul românesc cunoaște și astfel de forme. Datinele și obiceiurile, prezente în structura sa actuală ne poartă în fundalul unui trecut de mult apus și totuși funcționează puternic în prezent. Satul românesc acordă formele vechi și nevoile actuale, dând o înfățișare organică unor elemente și forme uneori foarte diferențiate.

Datina și obiceiul reprezintă în natură, în ființa
aceluiași fapt, forma ordonatoare și actul creator al
vieții sociale sătești.

RELIGIA ȘI MAGIA

1. În viața omului și aceea a popoarelor sunt fapte tradiționale care apar dintr'o desfășurare de rosturi religioase. Satul românesc străvechi cunoaște din plin o astfel de activitate.

Determinarea câmpului său și înțelegerea sensului valorilor ce le cuprinde, deschid minții noastre poarta cea mai însemnată pe care putem intra în inima întregii alcătuirii a satului românesc și a civilizației ce o reprezintă.

Pentru ca aceasta să fie cu putință, e nevoie să arătăm mai întâi care este raportul între religie și celelalte categorii de activități spirituale.

Activitatea religioasă este în centrul vieții satului românesc. Toate celelalte fenomene, atât cele ce privesc ordinea materială a lucrurilor cât și cele ce privesc ordinea lor spirituală, sunt străbătute de religie ca de un fir nevăzut. Toate celelalte activități, fie ele artistice, tehnice, economice, politice sau juridice, sunt judecate și îndrumate în sensul desfășurării vieții religioase.

Viața spirituală sătească pare să cunoască o adevărată autonomie a deosebitelor categorii de valori, în sensul că valorile religioase, artistice, tehnice și toate celelalte au o condiție și un sens propriu, independent. Autonomia aceasta este însă numai aparentă. Ea nu se dovedește a fi integrală nici atunci când privim o societate și o civilizație superioară ca cea Apuseană; cu atât mai puțin apare ea în satul românesc

străvechi. Civilizația română sătească exprimă desigur o spiritualitate mai diferențiată față de civilizațiile primitive, dar nu e mai puțin adevărat că deosebitele activități și categorii de valori prezente în sat nu au o autonomie și o finalitate proprie ci sunt legate și încălcate în mare măsură de activitatea și valorile religioase.

Religia cu sistemul său de credințe și practici, ca răspuns lumii de taină ce înconjoară omul satului românesc, alcătuește inima întregului spiritual și social. Din punct de vedere spiritual, satul românesc tradițional înseamnă credință în Dumnezeu, înseamnă creștinism. Autonomia deosebitelor activități e mai mult aparentă decât reală, pentru că în fond oamenii satului de îndată ce cred în Dumnezeu, dau întâietate activității religioase și puterii sale absolute; ceea ce face ca restul activităților să fie străbătute de un suflu religios.

În satul românesc, fenomenul religios se caracterizează înainte de toate printr'o totală cuprindere, în așa fel că îmbrățișează aproape toate chipurile de manifestare ale vieții sociale. Întreaga viață obștească a satului respiră o atmosferă religioasă. Activitățile își găsesc de obicei îndreptățirea și rațiunea în religie.

Noi, cei care trăim dela o vreme diferențierea deosebitelor activități ale omului, noi care am ajuns să închidem pe Dumnezeu în zidurile bisericii și religia în dogmă sau rituri, înțelegem foarte greu viața țărânului și toate activitățile lui care sunt încadrate, care sunt topite în sistemul de credințe și rituri tradiționale, adică în religie.

Religia are o funcțiune dominantă în viața satului românesc. Funcțiunea religiei este aci de a organiza viața omului și unității sociale în care trăește și în deosebi ordinea spirituală cu toate formele și sensurile ei. Religia apare ca forță organizatoare tradițională de valori în această ordine.

2. O altă problemă de determinare a câmpului nostru de cercetare în legătură cu acest capitol este aceea a magiei. De ce magia este alăturată religiei și mai ales pentru ce studiem în capitolul de față această activitate aparținând vieții spirituale sătești.

Raportul teoretic dintre religie și magie este o problemă centrală, astăzi devenită clasică, în domeniul sociologiei religioase și etnologiei. Nu este în intenția noastră de a o relua aci. Ceeace ne interesează pentru studiul ce-l încercăm, este o descriere a conviețuirii celor două categorii de fenomene (și deci de activități) religioase și magice în cadrul realității sătești, ca o îndreptățire a metodei noastre. Lămurirea problemei o vom căpăta mai sigur odată cu sfârșitul capitolului de față, odată cu înaintarea cercetării.

În sat lucrurile sunt vii; faptele au o stare și un rost propriu într'un întreg organic. Cu deosebire în câmpul religiei și magiei această afirmație este întemeiată. O limită materială precisă nu poate fi trasă, întrepătrunderile fiind frecvente și firești. Nimeni de aci nu stă să le înlăture.

Există în viața spirituală a satului o seamă de fapte de o străveche origine locală care, deși sunt în afara bisericii, nu sunt mai puțin religioase: e vorba de acele fapte pe care mintea cercetătorului le situează între religie și magie. În realitate trecerea dela domeniul religiei la acela al magiei se face uneori fără să băgăm de seamă.

Realitatea vieții spirituale sătești ne forțează să vorbim mereu despre religie și magie ca activități legate una de alta cu toate că au norme deosebite și sunt activități aparte.

Să lămurim deocamdată acest lucru: de ce ne apar laolaltă.

Religia și magia apar și funcționează împreună în viața satului, pentru că au aceeași natură: o natură mistică. Ele conțin o seamă de credințe și practici și sunt

expresia legăturii omului, în cazul nostru a țăranului român, cu realitatea metafizică, a cărei sensibilitate și viziune este încărcată de o lume supranaturală puternică și bogată în consecințe prin legăturile ce se pot stabili.

Cercetarea magiei alături de religie așa cum satul românesc ne-o oferă este o necesitate și din alt punct de vedere: acela al contrastului. Cu toată această asemănare, sensul și câmpul lor de activitate este deosebit; ele se folosesc de metode deosebite și merg în direcții opuse.

În concluzie: religia și magia în satul românesc străvechi având o uimitoare unitate organică, nu pot fi cercetate decât împreună; e o nevoie a vieții spirituale a realității însăși sătești. Dar cum? Religia și magia aci, nu pot fi cercetate decât printr'o metodă paradoxală a asemănării și diferențierii totodată, a apropiării și izolării (metodologice) fenomenelor acestea care domină viața interioară și socială a țăranului român.

În acest fel lucrurile pot fi prinse pe viu și înțelese, iar cercetătorul este ajutat să nu anuleze ceea ce este esențial pentru a distruge și totodată să nu confunde lucrurile și planurile așa cum prea adesea se întâmplă în legătură cu domeniul religiei și magiei care este atât de complex.

Fenomenele religioase și magice pot fi privite din două puncte de vedere și anume în formele sociale care apar, și în funcțiunea ce o au în viața omului și a colectivității căreia aparțin, adică a satului.

Fenomenele religioase și magice privite în formele care apar, pot fi integrate categoriei așa ziselor obiceiuri. Putem spune chiar că obiceiurile ca forme organizatoare tradiționale de acte sunt astăzi în deosebi din câmpul religiei și magiei. Dar dacă aceste fenomene apar în satul românesc în formă de obiceiuri, natura, principiul și explicația lor se găsesc în funcțiunea vieții religioase. Fenomenele religioase și ma-

gice sunt în conținut de viață umană și răspund unor rosturi de natură spirituală.

În acest capitol privim lucrurile din cel de al doilea punct de vedere, adică religia și magia în valorile ce le promovează, în sensul și funcțiunea lor, nu în formele sociale care apar.

I

3. Țăranul român trăiește într-o cuprinzătoare viziune metafizică și religioasă. Viața sa este străbătută de un bogat suflu mistic. Așezat la limita între fizic și metafizic cu încălcări în ambele domenii, conștient de această așezare dramatică, țăranul român își exercită ființa pentru a depăși trecătorul din el. Trăiește condiția materială cu conștiința că a rămâne în ea înseamnă a rămâne în păcat. Pentru împlinirea rosturilor sale superioare de om răspunde cu o intensă viață interioară și religioasă. Așezarea sa în lume și viață este în așa fel întocmită încât luptă pentru împăcarea și câștigarea unui prisos de bine în sensul soartei sale de om, adică de ființă spirituală.

Necuprinsul lumii acesteia, tainele țesute în fiecare faptură, în fiecare chip, în fiecare act și trecere, tainele existenței sale însăși, îl fac să răspundă, îl fac să lupte pentru cucerirea sensului și sprijinului absolut: Dumnezeu.

Dumnezeu, pentru țăranul român nu este o idee ci o realitate vie, nu este dincolo ci este pretutindeni. Omul, pentru țăranul român nu este o expresie a pământului acesta ci a cerului, a spiritului. Omul vine aci dela Dumnezeu și trebuie să lucreze (așa căzut cum e) în sensul Lui.

Se înțelege deci că în satul românesc străvechi, religia nu este o activitate în care socialul domină, nu este un fenomen care se produce mecanic în virtutea cine știe căror legi sociale. Religia aci este o adevă-

rată și cea mai de seamă activitate spirituală, loc de obârșie și desvoltare a tuturor forțelor de creație ale țăranului.

Activitatea spirituală și deosebitele forme pe care le ia în satul românesc, sunt o expresie firească și necesară stării și soartei omului aci. Pe această cale el își alungă uritul (metafizic sau social), își lărgeste condițiile de viață, sporește creația și se recrează pe sine în sensul legilor sale originare.

Religia apare în viața satului nostru ca o expresie a nevoilor omului de a-și găsi o cale de împăcare și stabilitate a existenței lui în lume. Legat de anumite legi, înconjurat de lucruri al căror rost nu-l știe deplin și de forțe care îl depășesc până la nimicire, omul își rânduiește viața și învinge aceste condiții numai prin credința sa și prin legătura cu Dumnezeu. Puterile sale de gând și faptă își au origina în această legătură.

Viața religioasă a satului cuprinde o seamă de fenomene, care printr'o abstracție pot fi reduse la două categorii: un sistem de reprezentări și unul de practici religioase care dau expresie concretă celor dintâi. La temelia amândorura stă trăirea religioasă, forța interioară care însuflețește și face cu puțință funcționarea celorlalte două.

O concepție de viață, o reprezentare a lumii și ordinii care o ține, o determinare a sensurilor și căilor ce duc la cucerirea absolutului, toate acestea desigur într'o dominantă creștină, iată în câteva cuvinte alcătuirea religiei în satul românesc. Credințe și acte, trăiri și eforturi practice, rosturi, sensuri și acte care transfigurează, experiențe care deschid ca pe o carte învățătura cea mai înaltă și apropiere tainele. Este în viața religioasă a satului românesc străvechi, atâta suflu, atâta tumult, atâta sens și bogăție, încât cu greu cercetătorul neavizat ar putea surprinde ceva din

adâncurile vieții spirituale, ci cu mult mai sigur va prinde aparențe lipsite de conținut.

Să trecem acum spre formele care îngrădesc această viață, spre chipurile obișnuite și statornice ale acestor fenomene spirituale.

Viața religioasă a satului capătă chip în primul rând în biserică. Biserica este aci așezământul tradițional care organizează și îndrumază viața religioasă.

Să vedem ce înseamnă această afirmație.

Biserica este un așezământ tradițional pentru că închide formal o experiență îndelung repetată, o experiență de milenii. Cu toate că biserica așa cum se înfățișează astăzi are un caracter oficial, de stat, ea se păstrează dincolo de oficial în popular¹⁾. Rădăcinile adânci aci sunt.

Biserica organizează și îndrumază viața religioasă a satului. Prin aceasta voim să spunem că în rosturile sale esențiale și actuale, biserica răspunde religiozității, răspunde nevoilor interioare ale țăranelor și dă totodată rânduilele necesare promovării spiritualității sătești.

Biserica satului privită în câmpul său de activitate, are două mari categorii de fapte. Pe deoparte este liturghia duminicală a cărei rânduială are un caracter oficial mai pronunțat. Pe de altă parte sunt o seamă de acte religioase care privesc viața omului în deosebitele sale vârste și situații specifice dela naștere până la moarte și cele care apar în legătură cu casa și în-deletnicirile sale zilnice. Acestea au o rânduială tradițională mai pronunțată și un caracter local mai arhaic.

Biserica de azi a satului, formă tradițională cu un conținut de viață actuală, reprezintă funcțional viața religioasă și spiritualitatea satului. Ea organizează viața religioasă și promovează valorile ce-i aparțin.

1) Vezi capitolul: Datină și obicei.

Viața religioasă a satului românesc are însă un cuprins mai mare decât acela arătat până aci. Biserica însăși supraveghează sau numai îngăduie o seamă de credințe și acte, care deși nu au un caracter creștin, sunt apropiate ca natură. Este vorba de o întreagă serie de fapte religioase, mituri și practici, trecute în folclor sub numele de credințe și superstiții populare, iar în teologie sub numele de credințe și obiceiuri păgâne.

O credință neîntemeiată a făcut ca cercetătorii civilizației sătești să dea o atenție deosebită credințelor și superstițiilor ca fiind în afara bisericii oficiale, ca având un caracter cu adevărat popular. Cercetătorii folkloriști au ignorat în întregime rolul bisericii în viața religioasă a satului și țăranului român, așa cum bunăoară teologii înclină să înlăture tot ce este dincolo de dogma și ritualul creștin.

Această deosebire făcută în viața religioasă a satului, cercetătorii au putut fi înclinați să studieze numai una din categorii de fapte, fiecare după pregătirea și sensibilitatea de care dispunea, ignorând cu desăvârșire pe cealaltă.

În realitate lucrurile stau cu totul altfel. Viața religioasă a satului românesc nu poate fi determinată și înțeleasă fără studierea totală a acestor fenomene. Deși pot fi deosebite mintal, cele două categorii alcătuiesc în realitate un întreg, un organism cu o tradiție de milenii.

Viața religioasă a satului cuprinde în adevăr biserica, cu expresia sa rituală cea mai obișnuită liturghia, dar nu o are oricum și niciodată gata, făcută oficial de către stat. Biserica satului românesc stă sub îndrumarea oficială (îndrumare ce pare să fie mai mult administrativă), dar viața ce o cuprinde ea, sensurile și ritmul ei îi dau un caracter particular ca unei făpturi aparte. Biserica satului fiind mai legată și mai adâncită în viață, este mai adâncită în sensurile locale tradiționale; ea nu este străină de sensurile și

chipurile sectorului păgân al vieții religioase sătști.

Există cu adevărat în satul românesc o categorie de fenomene religioase care nu fac parte din sistemul coerent de credințe și acte ale religiei oficiale. Ele sunt totuși expresia vie și nu mai puțin organică ale aceleeași atitudini firești de adorare și respect pentru lucruri sfinte sau interzise, manifestată prin forme tradiționale de cult. Este vorba deci de o viață religioasă mai bogată decât religia oficială.

Pe lângă noțiunea de religie care cuprinde o sistematizare a credințelor (dogmei) și riturilor consacrate oficial, mai întrebuițăm și noțiunea de viață religioasă care are o sferă mult mai largă și care cuprinde toate fenomenele ce exprimă în vreun fel ideea de sfințenie, toate credințele și actele corespunzătoare populare nu numai pe acelea cuprinse în sistemul religios general și oficial. Pentru sat, mult mai bogat ne vorbește acest fel de a vedea lucrurile; viața religioasă a țăranului, viață în care intră total poziția creștină, înțeleasă în acest fel este totodată și mai largă și mai specifică din punct de vedere etnic.

Această lărgire a câmpului de cercetare a fenomenului religios în satul românesc, pe cât este de rodnică pe atât este de necesară. Intinsul spațiu al mitologiei populare stă la dispoziția cercetătorului pentru complectarea studiului său integral. O largă concepție a universului, prin care țăranul încearcă să îmbrățișeze cu gândul toată această lume de a cărei taină și frumusețe se simte atras, o filosofie populară dintre cele mai bogate și interesante, fac parte din întregul religios al satului în care biserica locală tradițională conduce.

Sau, pentru a trece în categoria actelor, găsim în viața religioasă a satului o seamă de rituri și ceremonii, așa cum e bunăoară ceremonia înmormântării unde slujba religioasă creștină domină, dar unde o lume întreagă de credințe și acte rituale pre-creștine (în orice caz necreștine) de o străveche origine locală,

sunt prezente și integrate organic în unitatea atât de complexă și variată a ceremoniei. Ritualul bradului, așa cum se obișnuște în Valea Jiului și Hațeg, simbolurile ce le cuprinde, actele și evocările ce se fac, deși nu sunt expresii ale bisericii care este prezentă, rămân fapte religioase necontestate.

Ce s'a întâmplat în realitate? Sau, cum este astăzi această realitate? În viața religioasă a satului românesc oficialul și popularul sunt adânc întrepătrunse, uneori până la închegarea organică. Spiritualitatea locală străveche s'a adaptat formelor și sensului vieții religioase reprezentată de biserică, fără să renunțe la conținutul și valorile sale, iar biserica oficială s'a adaptat la condițiile și sensul tradiției locale fără să renunțe la ceea ce îi era esențial¹⁾.

În concluzie: aceste două părți ale câmpului de activitate religioasă alcătuiesc în sânul satului românesc o **singură unitate**, un tot organic care metodologic vorbind, este nefiresc și nerodnic să-l despartă.

II

4. În cuprinsul vieții spirituale a satului românesc, în imediata apropiere a religiei, se găsesc o categorie de fapte care aparțin magiei. Motivul pentru care vorbim despre ele aci, l-am arătat la începutul capitolului de față. Să vedem acum care e rostul lor în viața satului, când și unde apar ele de obicei.

Am văzut cum religia apare și funcționează împrejurul bisericii. Chiar dacă sunt o seamă de acte religioase (și sunt multe) dincolo de biserică, apoi acestea aparțin prin atmosferă și prin natura lor tot bi-

1) Istoricii noștri explică acest fenomen prin marea asemănare ce există între creștinism și religia Traco-Getilor. Spiritualitatea dacică — a fost așa fel orientată încât creștinismul a venit ca ceva firesc, ca o desăvârșire a celei dintâi; între elementele celor două religii, a urmat un proces de adaptare și asimilare. (Vezi Vasile Pârvan: *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului Daco-Roman*. Buc. 1911).

sericii, care ea însăși este tot a satului și tradiției. Practicile magice apar în legătură cu familia și consecința ei economică, gospodăria.

Cauza pentru care activitatea magică apare aci și nu în altă parte, este ușor de înțeles. Rosturile magiei spre deosebire de cele ale religiei vizează viața materială a țăranului. Cu toate că se întemeiază tot pe credințe și are o seamă de practici asemănătoare religiei, magia are un sens deosebit, am putea spune, opus religiei. În timp ce religia este o practică a promovării valorilor spirituale, magia este o practică a promovării valorilor materiale²⁾.

Familia, prin expresia ei materială gospodăria, este centrul de iradiere al activității magice.

Buna stare a oamenilor (sănătatea) a vitelor, a casei, rodnicia câmpului lucrat, a livezii, a tuturor micilor întreprinderi comerciale și industriale de pe lângă casă este o problemă de viață pentru țăranul român, stăpânit în mentalitatea sa mistică de o seamă de puteri ce pot influența în vreun fel rosturile și condiția materială a vieții sale.

Trecând peste categoria de vrăjitori specializați, care de obicei inspiră temere și respect câteodată, țăranul român în general este înclinat, dacă nu stăpânit, de o seamă de superstiții, reprezentări și practici care trebuesc privite cu seriozitate. Chiar atunci când el este un profund credincios, când legătura sa cu biserica este temeinică, țăranul român nu iese în întregime de sub stăpânirea magiei și influenței hotărâtoare pe care o au practicienii acestei activități. De obicei mentalitatea generală a satului românesc respinge din magie tot ce are ea ca putere distructivă și acceptă tot ce are pozitiv și creator. Această parte pozitivă de apărare și promovare a bunurilor gospodăriei a făcut ca magia să stea alături de religie și

2) În acest fel magia atinge limita tehnicei, problemă pe care am desbătut-o într'un studiu special. Vezi: *Tehnică și magie*. Revista de Filosofie, 1940.

ca țăranul dominat de biserică să aibă totuși o activitate magică.

„A fura umbra cuiva“, „a lua mana vacilor“, sunt acte de magie pe care mentalitatea religioasă a țăranului nu o poate accepta. De aceea cei ce practică o astfel de magie sunt socotiți în afara comunității religioase, ca având legătură cu spiritele rele. Dar ce țăran, oricât de credincios ar fi, nu acceptă și nu practică un descântec sau un rit care privește abundența rodului din câmp?

Deosebiriile sunt limpezi.

5. Magia este o puternică vână subterană a vieții spirituale sătești. Necesitate interioară reală, isvorită din lupta omului cu mediul înconjurător, magia are în satul românesc o însemnătate deosebită. Cercetarea ei ne poartă către conținuturi și forme interesante atât pe planul etnic cât și acela al înțelegerii civilizațiilor populare în general.

În satul românesc, activitatea religioasă, fie că merge alături de cea magică, fie că vine peste ea dându-i uneori o atmosferă nouă, nu închide toate forțele ce le are în față sufletul atât de simțitor și de larg metafizic al țăranului român. El se revarsă pretutindeni deschizându-și căi proprii pentru fiecare caz, pentru fiecare rost particular.

Magia în satul românesc în afară de rare excepții, apare ca o activitate complementară a celei religioase, în forme atenuate și evolute, cu scopuri tot mai înalte, recreatoare, deși vizează ordinea materială a lucrurilor.

În acest fel se explică „toleranța“ bisericii în fața acestei activități care se manifestă într-o intensitate și o variație uimitoare ce atinge expresii artistice autentice.

CÂNTECUL

1. Muzica și poezia, aceste expresii fără leac ale omului, apar în satul românesc în forme și sensuri de o neobișnuită bogăție. Cunoașterea lor ne pune în stăpânirea unor date, pe calea cărora cuprinsul civilizației sătești, a sufletului și a măestriei ei, este cucerit într'unul din cele mai de seamă sectoare.

Muzica și poezia populară au fost studiate îndelung de către cercetători veniți din ramuri de activitate deosebite; punctul de vedere a fost după caz, al ramurei respective. La început poezii, mai apoi specialiștii au dorit la acest covor atât de nuanțat și înflorit al cântecului popular. La început pe o cale romantică, mai apoi pe alta științifică, s'a mers către aceste isvoare bogate ale sufletului etnic.

Toată această forțare nu a fost lipsită de rodnicie, dar fără îndoială că felul cum a fost îndrumată nu a corespuns naturii obiectului de cercetat.

Muzica și poezia sunt legate ca activități oriunde apar ele, în orice loc și pe orice treaptă și formă de civilizație umană. În satul românesc legătura este atât de adâncă, atât de firească, încât e cu neputință să fie despărțită fără să forțăm realitatea și să ne înlăturăm în acest fel puțința de înțelegere. Muzica și poezia aci, alcătuiesc o unitate reală așa cum se înfățișează orice operă populară de acest gen. Dacă voim să prindem această legătură vie, trebuie să le privim funcțional,

atunci când actul se produce, când este pornit să-și împlinească rosturile sale interioare și sociale.

Noi putem extrage muzică și poezie deosebite, le putem analiza și prezenta pe fiecare aparte, dar această putință vine numai pe calea operațiilor necesare unui studiu care oricât de apropiat ar fi de fenomenul concret, de viață, pentru a se putea realiza are nevoie de a frânge această viață.

Țăranul român când se exprimă melodic, spune pe vers și când exprimă în versuri un sentiment sau povestește o întâmplare, le cântă. Muzica și poezia în viața lui sunt îngemănate uneori până la identificare.

Cât este de adevărat acest lucru ne spune faptul că țăranul român întrebuințează cuvântul *cântec* ca pe o noțiune în a cărei sferă intră muzica și poezia totodată¹⁾. Cântecul în înțeles de muzică și poezie în înțeles de vers cântat, alcătuiesc în mintea sa o unitate organică de nedescris.

Atunci când țăranul vorbește despre poezie, el spune vers sau vers²⁾ și îl concepe ca pe un substrat al melodiei, mai precis, ca pe una din fețele realității unice: cântecul³⁾.

Cântecul popular nu este însă numai o expresie, un „lucru“ (așa cum îl socotesc tehnicienii specialiști), ce poate fi analizat liber după cerințele minții sau gustului nostru; cântecul popular este un fenomen ce se petrece, este un *act* ce se produce, este ceva viu cu toate însușirile și consecințele ce decurg din acest fel de a fi. Cântecul popular este mai mult decât muzică

1) Nu arareori apare cuvântul *cântare* cu acelaș dublu înțeles de muzică și poezie.

2) În unele locuri se întrebuințează cuvântul *viers* pentru melodie.

3) Poezia (versul) apare uneori singură fără sprijinul sau tovarășia muzicii (descântecule, orațiile de nuntă) și invers (cântecule de joc). În primul caz sensul magico-religios domină, iar în al doilea cântecul se sprijină pe joc și pe muștrături. Ceeace putem spune sigur este că țăranul român nu cetește nici nu recită poezii; le cântă pentru că în viața sa poeziile sunt cântece.

și poezie, este o producție măiastră legată de natura și soarta omului trăit în comunitatea de viață a satului. Cântecul popular ca și cel cult se exprimă pe calea muzicii și poeziei, dar se desprinde de dincolo de acestea, din religie și magie, din străfundurile și rădăcinile metafizice ale ființei umane.

Fără o cunoaștere adâncă a viziunii de viață și a trăirii dimensiunii cosmice a țăranului, fără o cunoaștere a legăturilor între zonele acestea și deosebitele forme ce le îmbracă sufletul, fără o cunoaștere a principiilor și actelor originare, înțelegerea și descrierea cântecului popular este cu neputință de împlinit.

2. Țăranul român, trăit într'un larg orizont spiritual, într'o viziune de viață creștină pe calea căreia întreaga rânduială a lumii apare vie, diversă și îmbogățită, este stăpânit de o sensibilitate și o frumusețe interioară dintre cele mai alese. Muzica și poezia populară își au origina, felul și calitatea în această largă perspectivă metafizică și religioasă, în această intensă viață interioară unde Dumnezeu este viu și prezent ca în orice făptură, în orice lucru, în orice act⁴).

Retras sau în lume, chinuit sau îmbucurat, țăranul român a cântat așa cum i-a spus sufletul. La naștere sau la moarte, la muncă sau la petrecere, pe lângă casă sau la drum, țăranul român și-a desprins cântecul ca pe un sbor spre alte zări, spre alte lumi mai bune. Toate apele sufletului său încărcat de atâta dor, de atâta muncă, suferință și răbdare, de atâta sete către spațiile pure ale existenței, au căutat o ieșire, au căutat o expresie. Cântecul nostru popular este un chip frumos, cu multă măiestrie alcătuit din prisosul sufletului unui neam la care oricât de mare ar fi lipsa ma-

4) Panteismul țăranului român nu este materializat ca acel asiatic. Țăranul român vede prezența lui Dumnezeu în orice lucru în înțeles că acest lucru este creația Lui; acolo este mâna lui Dumnezeu, nu Dumnezeu însuși.

terială și durerea, îndemnul către o viață înălțată și armonioasă nu-i lipsește niciodată.

Numai acest sens al vieții sale, numai o lume îndumnezeită poate crea o muzică și o poezie populară de felul aceleia românești.

În satul românesc cântecul crește firesc din adâncimi tănuite, crește și se împlinește ca un rod al sufletului sensibilizat până la revărsare. Dorul de întoarcere în bine, setea de frumusețe, lupta nesfârșită a condiției morale și materiale, își caută leac, își caută forme în cântec. Cântecul popular românesc este elan, este sbor înalt și aplecare în genune totodată.

Cu toată această bogăție interioară de suferințe și îndemnuri, cu toată varietatea și adâncimea sentimentelor, cântecul popular românesc apare în chipuri care dovedesc un caracter propriu, un stil etnic de viață.

Pe întinsul sufletului său străbat zilnic gânduri și întâmplări pe care țărânul le exprimă în muzică și poezie, când mai luminat, când mai trist, dar întotdeauna cu o mare curățenie și demnitate.

Că e cântec de adormit, că e doină, cântec de dragoste sau jăluire, sufletul românesc arată un lirism pur și adânc, un lirism simplu cu accente și tonuri delicate, uneori alunecat domol, alteori purtat mai viu, dar întotdeauna tănuit și plin de sens.

Doina românească este cântec trist, este jale purtătoare în alte țărâmurі, e înclinare și durere dar nu e plâns, nu e geamăt. Insuși bocetul, cântarea de mort, e mai mult un suspin decât un țipăt de desnădejde. În viața țărânului român însăși plânsul apare încărcat de cumințenie și demnitate, apare reținut și uneori sever.

Lirismul poporului român, care este cel mai mare și mai întreg dar al său, amplificat de un misticism autentic și de o omenie adevărată, se exprimă direct în cântec, cântec a cărei linie melodică ondulată cald și liber, dublată de o formă poetică simplă și totuși mă-

eastră, sunt perfect adaptate fondului original exprimat.

Neluând în seamă orizontul spiritual în care trăiește țăranul, nesocotind structura sufletească și stilul vieții sale etnice, cu greu putem înțelege creațiunile muzicale și poetice ale satului. Nu numai o tocmire deci a muzicii și poeziei una în fața celeilalte, dar o desprindere a lor organică din fondul de viață permanent care este concepția, orizontul, viziunea, trăirea și expresia vie a omului, sunt absolut necesare cercetării.

3. Cine ascultă fugăr cântecele satului românesc, din primul moment trăiește o impresie de uniformitate, uneori chiar de monotonie. Formele și genurile apar reduse, motivele repetate, ritmul asemănător. Dacă observăm cu mai multă atenție faptele și cercetăm mai deaproape deosebitele categorii de cântece populare românești, suntem forțați să recunoaștem aci forme și genuri a căror varietate și bogăție trece cu mult limita manifestărilor etnice de acest fel.

Dela început ne întrebăm: în acest câmp de activitate al vieții noastre sătești există forme precise sau numai înjghebări temporare care se pierd apoi într'o masă de fapte nesemnificative? Cercetările de până acuma ne îndreptățesc să dăm următorul răspuns: cântecul popular românesc cunoaște forme precise, are o expresie proprie, ca produs al tradiției locale. Nu putem afirma că dispune de legi riguroase, dar sigur această muzică are chipul său și regulile sale definite.

Judecata din punct de vedere formal, muzica și poezia satului românesc înfățișează categorii de cântece deosebite: unele mai simple cu o formă elementară, altele mai bogate, cu o formă evoluată. Vechimea acestor forme este greu de stabilit, de oarece aproape în toate cazurile acestor cântece suntem în prezența unei tradiții obștești îndelungi. Ceeace putem mai ușor determina este frântura, elementul de componență și

formele crescute, rodite în raport cu funcțiunile (în deosebi religioase) al cântecului popular.

În satul românesc străvechi, problema formei muzicale este greu de limpezit și în discuția pe care o ridică angajează o altă problemă. Greutatea vine de acolo că, în muzica noastră populară există forme precise, există tipare și totuși cântecul nu îi datorează totul și nici n'o respectă. Variațiunile sunt atât de bogate în expresiile vii, încât definiția vine cu greu și cu un cuprins redus. Un alt lucru se poate afirma cu mai multă temeinicie și anume: cu toate că în satul românesc există forme muzicale tradiționale, muzica satului nu se exprimă și nu se actualizează în forme definitive, rigide.

Aci se ridică o problemă capitală, (comună muzicei) anume problema creației și reproducerii, origina individuală și socială a cântecului.

Rezolvând această problemă ni se lămurește varietatea concretă, peisajul însăși al cântecului popular.

Prezența formelor muzicale și poetice în general, libertatea de dincolo de aceste forme în particular se explică prin origina și procesul de creație a cântecului⁵⁾ în satul românesc. Cercetând în deaproape realitatea, găsim pe deoparte o formă obștească tradițională, iar pe deasupra ca un agent viu al acestei forme găsim un cuprins de viață, tonuri și vibrațiuni individuale. Forma este o expresie a obștei, ce ține mai mult de tradiție iar cuprinsul de viață, sentimentul este o expresie a individului și ține mai mult de fenomenul actualizării, producerii în prezent.

Dacă înaintăm însă pașii cercetării, lucrurile nu ne mai apar atât de limpezi; și nu ne mai apar, pentru că ne apropiem mai mult de viață și deci de taine. Socialul și individualul se întretaie adesea, câmpul lor respectiv nu este în adevăr precis delimitat, ci o rea-

5) În înțeles de muzică și poezie laolaltă.

litate în care colectivitatea și individul sunt prezenți și activi totodată. Cel ce cântă moștenește o formă muzicală, dar moștenește totodată o tematică, o atmosferă în așa fel încât, însăși conținutul de viață exprimat crește pe tradiție. Pe de altă parte forma tradițională nu este întotdeauna riguros respectată deoarece cel ce cântă aduce cu el rectificări însemnate, așa fel încât forma se adaptează de fiecare dată sentimentului individual, puterii de viață și actualizării.

Aci stă origina faptului că nu putem găsi în concret două motive și două forme perfect asemănătoare și tot aci stă origina părerii că nu există forme și legi precise în muzica populară românească.

Cântecul se întemeiază pe datele colective ale vieții sătești. El se manifestă în cadre mari, trase de experiența îndelung repetată a satului. Cântecul popular însă deși vine cu puteri și date, cu sensuri obștești, este nezdruncinat o producție individuală; și aceasta nu numai în ceea ce privește creația originală, ci și în ceea ce privește actul de reproducere. De ce? Pentru că în viața satului, în opera colectivă ce o împlinește, reproducere înseamnă tot creație; reproducerea înseamnă înnoire, actualizarea înseamnă creație. Orice cântec actualizat datorează pe o parte celor pe care i-a moștenit, iar pe de alta celor care actualizează.

În felul de viață al satului, cântecul este creație permanentă. Cântă colectivitatea în individul care creiază și prin individ creația colectivă sporește, se desăvârșește. De aci din condiții, date, sensuri, din întreg complexul vieții care a fost, se filtrează, se actualizează și mereu se înnoește, naște chipuri și valori noi pentru viitorul care el însuși și le va face după trebuință.

4. De obicei cântecul nostru popular este împărțit în două mari categorii: pe de o parte cântecul minor liric care se leagă mai mult de viața lăuntrică, iar pe de alta, cântecul major, epic care se leagă mai mult

de faptă și de istorie. Între cele dintâi, doina e socotită cea mai caracteristică, iar între cele din al doilea, balada. Desigur cu precumpănirea primei categorii pentru simțirea neamului românesc.

Privit prin această împărțire, cântecul popular nu este privit în întregime. Împărțirea are la temelie un criteriu literar. Nu spunem că acest produs al artei populare nu ar avea legături cu cântecul-vers, cu poezia care poate să-l și definească într'un fel, dar spunem că aceasta nu e tot. Cântecul românesc popular are un câmp cu mai mari dimensiuni.

Cântecele lirice și epice, doinele și baladele cuprind un fragment doar din cântecul popular, pe cât se pare nu pe cel mai important. Îndeobște la noi (vreau să spun la orășenii care fac cultură și chiar „autohtonism“) cântecul popular este una cu cântecul de lume, între cari cântecele de jale, de dragoste, și jocurile sunt cele mai răspândite și cunoscute⁶⁾.

Realitatea este însă alta. Poporul românesc cântă la horă, la petrecere sau în singurătatea durerilor sale lăuntrice, dar cântecul îl întovărășește și în alte acte ale vieții și anume: la nuntă, la înmormântare, la serbători sau ceremonii agrare. În afară de categoria pomenită găsim o alta, foarte bogată și cu un înțeles mai adânc. E vorba de **cântecul ritual**, cântecul religios și magic, atât de nesocotit de profesorii de muzică și ceeace e mai rău pentru cultura noastră, de acei ce fac știință și compoziție românească⁷⁾.

Ce deosebiri sunt între aceste două categorii? Foarte mari, pentru că ele sunt de esențe deosebite. Cântecul de lume poate fi cântat de oricine, oriunde și oricând⁸⁾. Cel ritual este cântat de o anume per-

6) Este ramura în care au lucrat un Kiriac, un Tiberiu Brediceanu și alții din categoria lor.

7) Între cercetătorii și compozitorii români, Sabin Drăgoi și C. Brăiloiu au înțeles cu adevărat ce taine și ce fântâni minunate sunt aceste cântece pentru viața noastră culturală și națională.

8) Această afirmație trebuie luată în raport cu condițiile riguroase ale cântecului ritual. Altfel necesită o îngrădire și anume:

soană (investită sau nu) într'un anume loc și la o dată fixă. Cântecul de lume trăește din simțirea individuală sau obștească a oamenilor și pentru ea, pe când cântecul ritual îndeplinește o anume funcțiune pentru un alt scop religios sau magic; caracterul său este mistic.

Peste aceste deosebiri mai sunt și altele și anume: cele dintâi pot fi vechi dar și noi, pentrucă ele sunt în continuă primenire. Istoria le transformă sau le înlocuește pur și simplu. Astăzi satul românesc este încă un izvor bogat de creațiuni. Cele rituale însă sunt foarte vechi, multe din ele precreștine (așa cum e bunăoară „Dealul Mohului“ din Făgăraș) deși pot avea variante, nu se schimbă și mai ales nu se înlocuiesc. Odată dispărut, un altul nu-i mai ia locul, pentrucă dispariția lui este legată de o viață și civilizație străveche care este astăzi în plin proces de destrămare.

Cântecul popular trebuie cunoscut și în această ramură a sa; pentrucă pe această cale pătrundem direct în adâncimile sale mai mari ale vieții de pe aceste locuri în expresiile originare ale neamului.

În câmpul întins al cântecului popular românesc, genurile sunt în deajuns de precise pentru a putea fi determinate. Dacă întâmpinăm greutăți în determinarea lor, aceasta se produce pentrucă genurile apar în viața satului cu variațiuni ce nu pot fi prevăzute și totodată o nomenclatură locală deosebită care ascunde adesea aceleași categorii de fapte.

5. În interiorul celor două mari categorii mai sus arătate, găsim serii întregi de cântece cu posibilități de variațiuni infinite. Reduse după natura și funcțiunea lor, cântecele pot fi împărțite în chipul următor:⁹⁾

cântecul este privit, chiar când e cântec de lume, cu un sentiment de aleasă prețuire; uneori se manifestă într'o atmosferă cu caracter mistic.

9) Această clasificare este valabilă pentru muzică și poezie totodată.

I. CÂNTECELE DE LUME:

a) **Cântecele de jale**, expresii ale lirismului popular românesc, sunt cântece triste ale singurătății și dorului. Doina e cea mai reprezentativă; apar abundant în viața păstorească;

b) **Cântecele de luptă și haiducie**, expresii ale vieții de suferință dărză a neamului, sunt cântece ale setei de dreptate și luptă. Balada este aci caracteristică;

c) **Cântecele de joc**, expresii ale ritmului interior, sunt cântece legate de dans. Hora, noțiune care pe întinsul vechiului regat s'a identificat cu însăși jocul, este caracteristică genului românesc.

II. CÂNTECELE RITUALE:

a) **Cântecele de sărbătoare** — periodice, comemorează diferite întâmplări din istoria religioasă (colindele, cântecele de stea) sau ritmul naturii (cântece agrare, silvice);

b) **Cântecele de nuntă**, expresii rituale ale acestei datine, apar uneori legate de vers (cântecul miresii), alteori legate de dans (jocul steagului);

c) **Cântecele de înmormântare**, a căror temă într-o atmosferă de durere, descriu viața și soarta omului într-o largă perspectivă metafizică, sunt de două feluri, cântece rituale propriu zis (cântecul zorilor, cântecul bradului) și bocete (plâns cântat cu un caracter individualizat).

Această împărțire stabilește categorii reale, lăsând puțința unei tot mai largi cuprinderi; și e necesar să fie astfel într'un câmp de cercetare atât de bogat și viu ca acela al cântecului românesc.

Am vorbit la începutul acestui capitol despre o legătură strânsă ce există în viața satului între muzică și poezie, între cântecul-melodie și cântecul-vers. Pentru că de obicei poezia se cântă și melodia se

spune în vers problema corespondenței materiale între aceste două feluri de cântece este interesantă de urmărit.

Și de astădată lucrurile ne impun o privire pe cele două categorii: cântece de lume și cântece rituale.

În prima categorie problema corespondenței între melodie și text este mult mai greu de stabilit, pentru că nu întotdeauna există o astfel de corespondență.

Să luăm un exemplu: cântecele de jale. În cazul acestor cântece, cu toate că melodia are un text care îi aparține nu întotdeauna, pot fi socotite de nedeșpărțit; uneori versul este înlocuit, dând naștere unor împerechieri variate și variabile. Creatorul popular are fantezia și nevoia interioară de a înnoi și pe această cale.

În concluzie se poate afirma că sunt obișnuite cazurile când la o melodie se află mai multe texte și invers, când la un text se află mai multe melodii¹⁰). Și nu numai atât; această nestabilitate a legăturii dintre melodie și text se manifestă și sub o altă formă: versurile cântecului popular românesc nu au întotdeauna o ordine precisă (de cele mai multe ori nu alcătuiesc strofe). Cel ce cântă are libertăți în raport cu muzica și forța interioară de care dispune. Versurile sunt atunci în funcțiune de melodie și de cântăreț.

Dacă trecem acum la cea de a doua categorie, la cântecele rituale, lucrurile iau o înfățișare nouă. De astădată corespondența între melodie și text este în general precisă. Cântecele rituale își au mai totdeauna un text special care nu este întrebuințat în afară de momentul când apare melodia respectivă. Călcarea acestei reguli se produce uneori în cântecele de sărbători (colinde) și mai des în cazul bocetelor.

Privitor la textul bocetelor deosebim două categorii: unele cu un text precis care se repetă cu ușoare

10) Această afirmație are valoare mai ales dacă privim lucrurile comparative între regiuni sau unități de viață învecinate.

variațiuni dela caz la caz, așa cum se găsesc bunăoară în țara Oltului și altele cu un text pe de-a'ntregul improvizat, individualizat în întregime așa cum sunt cele din Gorj. Este drept că în acest de al doilea caz nu este vorba de o creație cu totul nouă, pentru că dacă nu există o versificație dinainte cunoscută, dacă nu există o cântare de mort (cântec ritual precis), apoi sigur există teme și motive, linii mari pe care se construiește momentan; motivele care circulă de obicei, sunt adoptate și individualizate pe această cale a improvizăției.

În realitate, melodia și textul cântecelor rituale alcătuiesc de obicei o unitate concretă, am putea spune materială individualizată, unitate ce provine din caracterul lor sacru și deci neschimbător.

ARTA ȘI MEȘTEȘUGUL

1. Nu fără temei, România a fost numită țara artei populare; așa este cunoscută și în străinătate. În adevăr poporul român s'a realizat și exprimat pe plan artistic într'un chip superior, așa cum nu s'a întâmplat în celelalte activități ale sale. Dimensiunea artistică a vieții este aici deplin trăită. În satul românesc arta este o expresie a comunității de viață și totodată, am putea spune o năzuință a ei. Deaceia arta este prezentă pretutindeni în civilizația noastră sătască.

Arta populară românească nu este o activitate izolată, ea face parte dintr'un ansamblu de viață, este una din expresiile firești ale neamului format pe aceste locuri. Pentru a fi înțeleasă trebuie redată acestei vieți, viață care în civilizația noastră sătască își are o expresie firească și organică. Arta alături de vechile forme de organizație socială, de religie, de magie, de tehnică și limbă, exprimă pe o cale a sa viața originală a acestui popor. În arta populară, mai mult poate decât în celelalte activități, prinde corp, se obiectivează sensibilitatea și viziunea de viață a neamului nostru de țărani. El răspunde în fața lumii cu creațiuni proprii, pe calea cărora putem afla cât îi este de larg orizontul vieții, de nuanțată și pură sensibilitate.

Arta populară se situează la limita dintre religie și magie pe deoparte și tehnică pe de alta. Uneori ea este adusă la viață de o funcțiune magico-religioasă, alteori apare în activități de ordin practic, în construcții, industrie casnică, costume și unelte. De cele

dintâiu este legată prin semnificația spirituală ce o cuprinde; de cele din al doilea rând este legată prin tehnica pe calea căreia se realizează. Artă populară, fie ea icoană, poartă, covor sau cană, pe lângă și dincolo de funcțiunile ce le îndeplinește, pe lângă și dincolo de îndemânarea, de meșteșugul pe care îl cere, arată o înclinare și un dar artistic deosebit al neamului nostru. Românul înfrumusețează pretutindeni și continuu producțiunile sale.

În capitolul de față vorbim laolaltă despre artă și meșteșug. Aceasta, nu pentru că am fi în fața singurei legături cu putință. Realitatea, am văzut, ne indică și altele. Discutăm artă și meșteșug împreună, pentru că legătura dintre ele este mai apropiată în practica zilnică: acolo unde apare meșteșugarul, acolo unde apare îndemânarea, tehnica, măestria, acolo apare de obicei și artă. Că este arhitectură (construcție), sculptură (creștătură în lemn), pictură (icoane), ceramică, țesătură, broderie și oricare altă activitate a setei de frumusețe, artă populară nu apare izolată, desine stătătoare ca cea cultă, ci odată și împreună cu meșteșugul și măestria.

I

2. Două probleme de mai mare însemnătate se pun astăzi în legătură cu artă noastră populară. Pe deo parte, cunoașterea ei cât mai precisă și mai sistematică, iar pe de altă valorificarea tuturor elementelor și însușirilor ce le conține. Ne vom ocupa pe scurt de prima problemă.

O artă populară cum e aceea românească, pentru a o cunoaște bine, trebuie să ținem seamă că este un produs colectiv mereu înnoit cu o tradiție proprie îndelungă.

Prin produs colectiv înțelegem substratul sufleteș ce îi stă la temelie, elementele (motive, teme) ce o alcătuiesc, nu partea de execuție, partea de realizare

actuală, așa cum suntem înclinați adesea să credem; este o înclinare ce ne ridică probleme care nu există. Expresia nouă este firește mai întotdeauna individuală. Artă noastră populară este expresia unei comunități de viață spirituală și materială, cu o viziune, o sensibilitate, un gust, o tehnică și o experiență proprie, adică satul românesc¹⁾.

Prin tradiție proprie înțelegem, moștenirea pe care această artă se ridică. Având o tradiție, ea are un trecut și deci o istorie. Ce vrem să spunem prin aceasta? — Trecutul există dar nu-l putem prinde decât într'o mică măsură. Inceputurile artei populare se pierd în noaptea acestui trecut. Din cauza puținei rezistențe a materialului din care sunt făcute producțiile, nu rezistă timpului. În afară de ceramică, istoria artei noastre țărănești nu cunoaște exemplare prea vechi. Totuși ne putem da seama că astfel cum se înfățișează astăzi artă populară românească, este ceva evoluat, de o evoluție încetă, aproape imperceptibilă dar existentă; este ceva care ține de formarea și istoria neamului și anume de civilizația lui sătească. Este aci filtrată și rodită o experiență de veacuri, care a dus la expresii cu adevărat unice.

Fiind o operă supusă dimensiunii timpului, cu toate consecințele ce decurg din aceasta, cercetarea și înțelegerea artei populare ne ridică o nouă problemă: aceea a autenticității produselor artistice. Deseori se ia drept artă populară lucruri de o proveniență și o calitate îndoielnică²⁾. Apariția acestui nou gen de artă populară s'a produs pe două căi. În urma deșteptării interesului pentru civilizația sătească și în deosebi pentru artă noastră populară, au apărut la orașe o seamă

1) În ceea ce privește procesul creației artei populare — individ colectivitate — am vorbit în capitolul precedent, cu o valabilitate și pentru cele ce urmează aci.

2) Aceasta din cauza punctului de vedere riguros empiric al unora dintre cercetători specialiști care cred că a face știință înseamnă a lua lucrurile așa cum sunt, în înțeles material, înseamnă a nu distinge.

de obiecte „gen popular“ fabricație în serie, care nu au nimic comun cu gustul și darul creator de obiecte unice ale țaranului. Dar nu numai atât, aceste produse au pătruns în vremea din urmă și la sate în unele părți ale țării. Sub influența orașelor și a tehnicii moderne, structura strict rurală organică a satelor, a intrat în descompunere. Gustul s'a alterat și producția artistică populară a scăzut ca nivel.

Obiectele de artă, în ceea ce privește proveniența lor pot fi clasificate în 3 categorii:

a) Obiecte lucrate de țărani meșteri sau nemeșteri, de cele mai multe ori anonime, opere colective, atât prin motive cât și prin funcțiune; sunt cele mai autentice;

b) Obiecte lucrate de meșteri țărani recunoscuți ca atare, lucrate în motivele, tehnica și gustul popular, mergând uneori până la a le imprima o notă personală, creind prin aceasta un moment în arta populară. Cazul meșterului de icoane pe sticlă, Savu Moga din Arpaș, ne este o mărturie;

c) Obiecte lucrate de industriile orășenești, care după cum am spus mai sus, întemeiate pe interesul orașului pentru arta populară și totodată desinteresul satelor, pun la dispoziție produse impresionante la înfățișare, dar lipsite de gust și originalitate, în fond.

Adevăratele lucrări de artă populară sunt tot mai rare astăzi. Chiar dacă aceste exemplare au o proveniență sătească, de multe ori ele nu mai pot aduce la viață valorile artistice ale veacurilor trecute. Vechia civilizație sătească, organică și de un mare echilibru interior, e pe cale de destrămare. Odată sufletul alterat, în căutare de noi orizonturi și forme, s'au alterat și creațiunile artistice. Apariția unor profesioniști, dar mai ales introducerea produselor industriale în câmpul de activitate al artei populare, nu fac să progreseze adevăratele valori, ci dimpotrivă. Unele regiuni românești și-au pierdut ireparabil simțul artistic.

Artă populară este autentică și viguroasă ca ma-

nifestare colectivă și anonimă. Sensul ei și viața ei se desprind din comunitățile de viață; este o expresie a unui suflet la fel alcătuit, dominant în toate exemplarele umane.

Tot din acest punct de vedere, adică al autenticiității, trebuie făcută încă o distincție. Mai este o împrejurare când se produc confuzii; de astădată nu în ceea ce privește calitatea, valoarea obiectelor, ci mai mult natura lor.

Domeniul artei populare românești este invadat de o seamă de lucrări prețioase, dar de o altă origină. E vorba de producțiile vechi ale unei arte culte. Cu arta religioasă și îndeosebi cu icoanele, s'a făcut această greșală. Lucrări artistice culte, uneori de proveniență sau influență străină, introduse pe calea bisericii, au fost socotite artă populară, fără ca poporul să fi realizat o operă în acest gen. Această distincție nu vrea să elimine producția populară din arta religioasă, ci numai invers, adică arta religioasă cultă din arta populară.

O altă problemă, este aceea a repartiției geografice. Se vorbește despre o unitate a artei populare românești. Această unitate există, cum există și unitatea de limbă și aceea spirituală. E una din țările neamului românesc. Sunt o seamă de elemente comune, care izvorăsc dintr'un punct comun de viață. Un lucru însă nu trebuie uitat: în ceea ce privește arta, ca și în limbă sau mitologie, există diferențe locale. După cum arta populară are o istorie a sa, pentru că oricât de statică ar pare, timpul a supus-o unor schimbări încât ceea ce avem astăzi este un semn de experiențe, tot astfel această artă, fără să contrazică pe un plan superior o unitate perfectă, este diferențiată în spațiu; are motive, note și tehnici speciale, cari alcătuiesc o adevărată bogăție, a rațiunii specifice locale, contribuții ale sufletului și condițiilor regionale.

Geografia artei populare românești este foarte

interesantă prin varietatea produselor sale. O casă, o poartă, un covor sau un costum din Gorj, reprezintă o frumusețe tipică locală spre deosebire de aceea din Muscel, Neamț, Buzău sau Maramureș.

În această varietate, stă o mare bogăție românească ce trebuie accentuată și dacă ar fi cale, încurajată pe teren. Unitatea este bună pentru că ea nu exclude varietatea, ci dimpotrivă o presupune. Să nu ajungem însă și în domeniul artei populare la uniformitate. Atunci se poate spune că vitalitatea artistică a neamului este în pericol și că o dispariție e posibilă.

3. Românul, s'a spus, are un deosebit simț artistic. Simțirea și îndemânarea, gustul și ochiul său l-au ridicat între neamuri pe treptele superioare ale creației artistice. (E ceeace ne dovedește și arta cultă). Cu toate că arta populară românească, apare în împrejurări diferite, așa cum sunt actele religioase și cele tehnice, se poate vorbi aci despre o creație artistică și un sens al ei propriu. Elementul artistic este prezent mereu și fără ca funcțiunea obiectului să o ceară. Casa, poarta, lingura, iia sau cana, sunt împodobite cu motive alese dintr'o nevoie interioară, care exprimă o sete de frumos. Țăranul român trăiește adânc necesitatea frumuseții.

Arta sa face parte dintr'un ansamblu de activități, dintr'o unitate de viață spirituală și materială, dintr'o civilizație organică, așa cum am arătat mai sus, pe calea căreia o înțelege mai bine, ea fiind o expresie a aceluiași suflet. Aceasta însă nu înseamnă că fenomenul artistic popular este o consecință a celorlalte activități, ci doar că apare integrat unei armonioase ordine spirituale. Despre arta țăranului nostru putem vorbi ca despre o realitate vie. El nu este numai posesorul unui simț și gust artistic deosebit, dar se poate spune că are și o conștiință artistică.

Arta populară românească este expresia unei sete de frumusețe, este un îndemn la viață înălțată și pură,

este măiestrie. Dacă așa stau lucrurile în realitate, înțelegem ușor de ce arta populară românească — și cu aceasta revenim asupra unei idei dela începutul articolului — nu poate fi trecută la „curiozități” și nici nu poate servi drept simplu decor. Ea este o realitate vie, o expresie a unei viziuni de viață a unor suferințe și nădejdi, este realizarea obiectivă a uneia din dimensiunile sufletești ale neamului nostru.

II

4. Ca o producție legată într'un anume fel de artă, tehnica apare în satul românesc străvechi, plină de înțelesuri și chipuri caracteristice. Artă pentru a se produce, pe lângă actul de inspirație, de cântec interior, are nevoie de o tehnică așa după cum tehnica adevărată are nevoie de o îndemânare precisă, de o măiestrie care pentru țărănul român e mai mult decât îndemânare tehnică; măiestria este creație, este act inspirat (uneori magic), desigur rămas în câmpul tehnice.

Civilizația română sătească este interesantă și din punctul de vedere al tehnicei pe care o stăpânește. Satul străvechi, care și-a produs singur uneltele, și-a întemeiat prin o experiență de veacuri industria sa închisă dar nu mai puțin eficace, nu trebuie nesocotit din acest punct de vedere. Tehnica folosită aci poate fi numită primitivă, dar aceasta nu ne îndreptățește să o nesocotim. Cu ea și prin ea un neam de țărani și-a dus viața de-a-lungul veacurilor, răspunzând deplin nevoilor închise locale. Dacă ceva nou s'a produs cândva în această viață a satului, ceva care a cerut o efortare nouă tehnică, această efortare s'a produs și cu ea odată meșteșugul cuvenit. Civilizația română sătească nu înseamnă numai artă sau muzică și poezie, ci mai înseamnă și meșteșug; mai înseamnă cunoștință și unealtă de transformat, de produs.

Despre tehnica satului românesc ca și despre teh-

nică în genere se poate vorbi din două puncte de vedere și anume: întrucât tehnica răspunde vieții economice și este o condiție a ei și întrucât este un fenomen aparte, manifestare și creație a spiritului. Cel de al doilea punct de vedere ni-l însușim în acest capitol, adică tehnica în funcțiune de spirit nu de economie.

Statul românesc străvechi având o civilizație populară dar organică, completă, nu s'a putut lipsi de activitatea tehnică. De aceea în viața satului și în ansamblul de activități și expresiuni ale civilizației sale apar o seamă de acte și lucrări care au un caracter și un rost tehnic.

Pentru că acest fenomen nu a avut o înfățișare deosebită, pentru că a apărut legat pe de altă parte de util, nu i s'a dat cuvenita atenție. S'a socotit în genere că țăranul român atât de bogat dăruit din punct de vedere estetic, nu are înclinare și deci nici creație în domeniul tehnic.

Judecata celor ce gândesc astfel, este falsă; în primul rând pentru că reduc tehnica țăranului român la unelte, iar în al doilea rând, pentru că privesc tehnica primitivă a satului în permanent contrast cu tehnica modernă a orașului. Pe această cale se produc neînțelegerile și se îndepărtează cuceririle. Pe deoparte se lasă în afară domenii întinse, activități care din cauza complexității lor sunt așezate în alte categorii, deși priceperea tehnică a producătorului este angajată deplin, iar pe de altă parte se judecă dintr'un punct de vedere străin de obiect, o realitate organică așa cum este satul românesc și civilizația sa.

Este drept, tehnica primitivă țărănească nu s'a ridicat până la înălțimile atât de bogate și armonioase ale artei sale corespondente, dar această activitate este vie în conștiința populară este prezentă pretutindeni și a produs lucrări demne de luat în seamă, așa cum bunăoară este moara expusă la „Deuschesmu-

o. T. 1000

seum" din München, care a interesat în chip deosebit pe cercetătorii germani.

Tehnica sătească nu este legată numai de meserii și apare aproape în toate eforturile omului la câmp, în gospodărie sau în casă, apare în legătură cu o seamă de activități spirituale și economice. Tehnica țaranului român este prezentă în muzică (instrumente muzicale) și mai ales în arte. Câtă pricepere tehnică cere atât de elegantele și frumoasele costume naționale în realizarea cărora alături de un gust delicat și plin de nuanțe, apare o știință și o îndemânare, o măiestrie dintre cele mai precise, așa cum o fată de 14 ani din Țara Oltului, o dovedea țesând vestitele cârpe la care cunoașterea culorilor, dozarea deosebitelor nuanțe și îngemânarea lor ducea la efecte artistice deosebite.

Activitatea tehnică în satul românesc este prezentă în tot locul; uneori izolată, alteori într'un complex de activități. Dacă trecem la condițiile sale, o vedem apărând în două feluri: uneori hrănită de nevoile materiale imediate, alteori hrănită de un imbold interior.

Țăranul român are două atitudini în fața actului tehnic. În cele mai dese cazuri el reproduce (se deprinde să reproducă) fie că deprinderea se transformă social în meserie, în profesiune, fie că lucrează pentru sine (ceeace este mult mai obișnuit). În unele cazuri însă simpla reproducere și practică pe temeiul experiențelor trecute nă-l mai satisfac și pornește pe căile înnoirilor; desigur, în limitele condițiilor și datelor de care dispune. Cazurile nu sunt rare, deoarece experiența ne arată că aproape fiecare sat își are creatorul său, omul ce duce mai departe pe linia tradiției sătești, creația tehnică³⁾.

3) Din nenumăratele cazuri întâlnite pe întinsul țării cel mai interesant caz, mai ales prin conștiința tehnică pe care o avea, este acela al lui Ion Roșca, morarul din Cornova—Orhei, care în efortarea și zbuciumul său interior mărturisea odată: „dacă aș fi învățat eu carte, așungeam un ăla Edimson“.

Activitatea tehnică așa cum apare ea în satul românesc străvechi, oricare i-ar fi stadiul și limitele în care se manifestă, dovedește acest caracter de înnoire isvorît din neastâmpărul interior al omului. Tehnica sătească nu manifestă numai un act de îndemânare, un act deci de deprindere ci și unul de cucerire, un act de creație pornit din setea de a produce ceva nou din năzuința de a împlini și stăpâni mai mult, mai larg⁴).

5. În legătură cu activitatea tehnică a satului românesc, se mai pune o întrebare și anume aceea care privește mai mult aspectul social al problemei.

Sensul colectiv al deosebitelor activități aparținând țaranului român, fac ca și această activitate să aibă același caracter. Faptul tehnic închide în el, prin cei ce-l fac cu putință și prin locul în care apare, probleme de ordin social.

Activitatea tehnică este practică de o anumită categorie de oameni sau apare pe o suprafață mai întinsă? Satul românesc are în sânul său o categorie de oameni care și-a făcut din această activitate mijlocul de subsistență și-au făcut o profesie; e vorba de meseriași. Fiecare sat oricât de mic și de arhaic poate să aibă meșteșugarii săi: între cei mai obișnuiți rotarii și cojocarii, între cei mai rari olarii și iconarii⁵).

Cu toate că practicanții profesioniști ai tehnicii sătești sunt obișnuiți, ei apar foarte rar în raport cu răspândirea acestei activități. Dacă observăm un sat românesc din cele ce-și mai păstrează caracterul arhaic suntem izbiți de larga răspândire a activității tehnice în straturile de vârstă, sex și neam al colectivității.

identitate
4) Acelaș resort sufletesc trecut în domeniul supranaturalului a făcut ca actul tehnic să-l întâlnească pe cel magic și de cele mai multe ori să meargă într-o tovarășie perfectă. Satul românesc străvechi este bogat în astfel de activități de o îndoită natură, văzând acelaș fel.

5) Cei din a doua categorie sunt de obicei în centre sătești de răscruce sau târguri, cu o rază de influență mai mare.

Oricine și oriunde în forme și măsuri deosebite lucrează în acest domeniu.

Tehnica civilizației sătești are o răspândire atât de largă, încât am putea spune că are cuprinsul întregii unități sociale. Activează tehnic orice gospodar; dela lucrarea lemnului și până la industria minerală — trecând prin cea alimentară, aceea a îmbrăcămintii casei și omului, țăranul român este un permanent transformator a materiilor prime și un creator de unelte foarte variate. Industria casnică atât de întinsă și de precisă, este cea mai adânc grăitoare pentru activitatea tehnică a țăranului.

Gospodăria țăranului român este un laborator și un atelier permanent, uneori membrii familiei devenind tot atâția specialiști în deosebitele ramuri.

Acolo unde o privire fugară vede doar tipuri primitive, lipsite de însemnătate ale efortării omului, un ochi atent și cu suflet aplecat cu dragoste, poate descoperi o știință precisă și îndemănare aleasă.

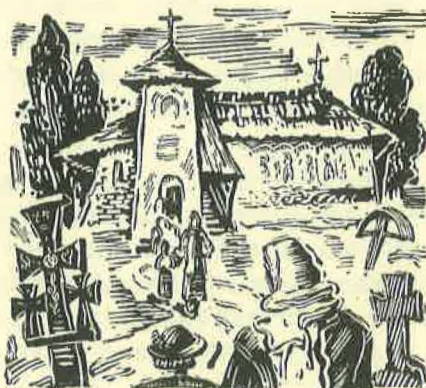
6. Arta și tehnica țăranului român apar ca două activități înrudite pe temeiuri de ordin spiritual. Concepția de viață domnitoare, sentimentul adânc al naturii și al omenescului aci prezent, fac ca în satul românesc străvechi, toate activitățile și toate chipurile să aibe un sens și un rost altfel decât al civilizației moderne. Arta are legătură directă cu tehnica și invers; amândouă au legătură directă cu munca a cărei valoare simbolică depășește cu mult orice fel de muncă a orașului. Toate se întâmplă și se petrec într'un orizont larg, spiritualizat, cu puteri de dincolo de materialitatea vieții de aci și a umbrelor înșelătoare.

Sufletul plin și permanent vălurit al țăranului, sensibil până la cucerirea zonelor tănuite, caută mereu expresii vii și chipuri frumoase cu care ființa sa bogată să aibă o condiție roditoare. Țăranul român are legi de împlinit. El creează permanent în ritmul unei

vieți de mare bogăție interioară; se trudește, alungă răul și crește flori nemuritoare.

Deaceea tehnica în satul românesc nu e un simplu fapt material și nici chiar unul de îndemânare. Țăranul român spiritualizează tehnica așa cum spiritualizează tot ceea ce mâna sa asprită de muncă, atinge. În acest fel trecerea dela tehnică la artă este mai ușoară, se face pe nesimțite.

Artiștii noștri sunt de cele mai multe ori tehnicieni pricepuți. Tehnicianul țăran este mai întotdeauna artist desăvârșit.

ECONOMIA

1. Satul românesc, pe lângă celelalte activități fundamentale ce le poartă, are o activitate care privește câștigarea mijloacelor de subsistență, câștigarea mijloacelor materiale de traiu.

A studia astăzi economia din punctul de vedere al civilizației române sătęști, deci ca formă și activitate a satului tradițional, este fără îndoială o problemă foarte grea. Mai mult decât religia și magia, decât arta, tehnica și orânduirile sociale, economia sătęască a trecut în vremea din urmă printr'un proces care a îndepărtat această activitate și formele ce o îndrumau, de natura și sensul lor tradițional.

Civilizația română sătęască este astăzi sub influența unor factori străini care tind să distrugă echilibrul intern al vieții pe care ea o exprimă¹⁾. Economia sătęască reprezintă sectorul unde constrângerea externă s'a exercitat cu cea mai mare putere. Satul tradițional se află într'o continuă luptă cu acești factori pentru a-și putea menține echilibrul intern.

Civilizația română sătęască a cunoscut o economie organizată în forme autarhe. Activitatea economică și formele sociale pe care le îmbrăca, rămăneau în acest fel în rosturile firești și chipurile păstrătoare a unei ordine tradiționale.

Formele și orânduirile sociale, mentalitatea, orizontul spiritual, toate conlucrau intern pentru men-

1) A se vedea capitolul de încheiere.

ținerea acestei economii. Familia și grupările sociale superioare ei (neam, vecinătate), munceau și produceau în vederea consumului, la limita și intensitatea nevoilor interne. Familia cu ramificațiile sale organice era punctul de sprijin și puterea activă a economiei sătești.

Producția, circulația și consumul se făceau în cerc închis. În satul tradițional, economia pleacă dela gospodărie și se împlinește în hotarul satului. Uneori îl trece pentru nevoi mai puțin obișnuite.

Astăzi satul românesc, în deosebite feluri și grade, a părăsit economia autarhă pentru a încerca o încadrare a celeia capitaliste, dominantă în viața orașelor a căror civilizație este atât de îndepărtată ca orizont și stil de aceea străveche a satelor. Satul de azi cunoaște o seamă de forme intermediare între economia autarhă și cea capitalistă. Pentru cercetătorul economist în realitatea socială a satului, cea dintâi operație, este aceea de a-i determina poziția pe această scară.

Cu toate că nu există o autarhie economică desăvârșită, o formă apropiată care să ne spună ceva despre acest fenomen așa cum este prins în organizația tradițională a satului, poate fi descoperită și observată direct.

Pentru ca cercetarea și înțelegerea fenomenului economic în satul românesc să fie cu putință, nu este în deajuns să deosebim numai aceste aspecte de natură socială sau istorică. Economia, fiind o activitate isvorită din raporturile omului cu natura înconjurătoare și prelucrarea acestei lumi în folosul său nu poate fi privită numai în datele ei materiale ci și în cele spirituale.

Determinarea fenomenelor de natură economică în deosebitele forme, forțe și produse ce se ridică și se petrec ca expresii de viață ale satului, ne înalță încă cu o treaptă pe scara înțelegerii și explicării realității acesteia românești. Felul material și prea adesea simplist (adică tehnic) de a fi fost judecată această ac-

tivitate în viața satului românesc, nu ne pune desigur în stăpânirea unei cunoașteri depline, ci ne arată doar cu cât trebuie depășit punctul de vedere al specialiștilor.

Rostul economiei sătești se împlinește prins într-o seamă de alte rosturi materiale și spirituale în condiții și forme proprii civilizației aci prezentă. De aceea activitatea economică a țaranului nu poate fi cuprinsă fără o cercetare directă în toată complexitatea ei, a realității sociale și umane care este satul românesc.

2. Economia satului, oricât de primitivă ar fi viața care o naște, apare într-o mare varietate de forme de cele mai multe ori ignorată din cauza domniei uneia dintre formele sale obiective, așa cum este bunăoară la noi agricultura sau păstoritul. Chiar atunci când avem de-aface cu un sat de câmpie, când activitatea economică de căpetenie este agricultura, suntem în fața a o seamă de alte activități complementare ce alcătuiesc deplina unitate de muncă și spor a satului.

Țăranul român depune o muncă și practică o activitate economică variată, cerută de împlinirea nevoilor sale imediate, oricât ar fi de modeste aceste nevoi. În acelaș sat fie că e de munte, de deal sau șes, găsim de obicei aceleași activități economice, desigur gradate după deosebitele condiții locale. Agricultura, creșterea vitelor, pescuitul, vânatul, lemnăritul pe deoparte, industria casnică și meseriile pe de alta, sunt dintre cele mai însemnate.

Țăranul român își agonisește hrana și uneltele, îmbrăcămintea și obiectele uzului zilnic în anume condiții, dar pe toate căile lăsate libere împlinirii vieții sale materiale.

Munca sa și chipurile pe care această muncă le ia în deosebitele momente și rosturi particulare sau obștești, ne dovedește cât de ramificată este economia sătească, ne arată cât de variat se împlinește rodul

ce dă unul din temeiurile și sensurile vieții sociale a satului.

În satul tradițional, spre deosebire de satul evoluat, oamenii muncesc laolaltă; muncesc laolaltă, pe loc, într'un anume fel îndrumați. De aceea munca depusă, felul cum ea se împlinește și se încheie în rod este aci una din problemele cele mai însemnate atât din punct de vedere etnic cât și științific.

Țăranul român, aparținând unui sat cu o viață arhaică, depune o muncă și o pricepere care se încadrează firesc și liber într'o ordine socială moștenită. Oamenii locului muncesc sub stăpânirea unei ordine sociale tradiționale care privește toate momentele unei producții.

Organizarea socială a muncii în satul românesc tradițional privește trei mari căi ale producției care sunt și cele trei momente ce alcătuiesc sfera economiei satești și anume:

- a) felul cum se depune munca;
- b) felul cum se folosesc mijloacele de producție;
- c) dreptul la producția însăși și consumul.

Satul tradițional are orânduirii proprii pentru îndrumarea și rezolvarea acestor etape ale muncii și economiei celor ce-l alcătuiesc.

Familia rămâne factorul cel mai însemnat în întreținerea acestei activități. Formele sociale pe care ea le îmbracă, rădăcinile și ramificațiile sale promovează într'un anume fel viața economică a satului. Spre deosebire de aceea a orașului, familia satului tradițional este întreagă în ceea ce privește economia; toată efortarea și îndemnul ei merge în aceeași direcție. Membrii acestei familii prinși într'o disciplină riguroasă și îndemnați de un scop comun, produc și consumă laolaltă.

Comunitatea de muncă a familiei, care este temelia însăși a economiei satești, nu prezintă specializări precis determinate atunci când ea se manifestă în afară, toți membrii mergând deobiceiu, după vreme și după nevoi, în aceeași direcție pentru a răspunde cât

mai puternic acolo unde condițiile obiective ale lucrurilor o cer cu mai multă stăruință. În interiorul gospodăriei această comunitate de muncă, nu mai puțin organică și definită, prezintă însă caractere de specializare, în deosebi pe sexe. Bunăoară industria casnică: întrucât privește alimentația și îmbrăcămintea aparține femeii, întrucât privește uneltele și construcțiile aparține bărbatului.

În satul românesc, aceste raporturi de muncă nu se reduc la suprafața familiei; și aceasta pentru că familia însăși este încadrată mai larg și mai strâns în unități care o depășesc, în sânul cărora ea funcționează și se împlinește²⁾.

Sunt munci pe care le depune un grup de familii ce alcătuiesc un neam și altele pe care le depune un grup de familii ce alcătuiesc o vecinătate, fiecare în împrejurări precise și în orânduirii sociale prestabilite, cu un caracter unitar și un sens obștesc.

3. Organizarea tradițională a muncii și economiei sătești are un pronunțat caracter și sens colectiv. În deosebi dreptul de folosință al pământului așa cum a fost cercetat de D-l H. H. Stahl în satele vrâncene, întemeiază această părere. Numai că nu trebuie să se meargă prea departe cu interpretările, adică să se dea acestor fapte un sens care nu le aparține. Nu poate fi vorba aci de vreun comunism primitiv, care de altfel după ultimele cercetări ale sociologiei apusene nu poate fi susținut nici în legătură cu triburile primitive.

Organizarea socială a muncii și economiei sătești, devălmășia sa absolută sau relativă, ne indică alte sensuri decât cele de mai sus. În satul românesc tradițional nu poate fi vorba nici de comunism, nici de individualism, și nici chiar de colectivism. Aci funcționează o tradiție și stăruie o men-

2) Vezi capitolul familiei, din lucrarea de față.

talitate care dau un sens colectiv efortării individuale. Țăranul lucrează pentru sine dar nu împotriva obștiei, obștie care urmărește un echilibru social cât mai stabil cultivându-și viața și ogorul prin acela al membrilor componenți. Țăranul român în obștia satului este copărtăș la avere după cum este co-interesat la producție. Dealtfel însăși proprietatea în același sat are un regim variabil, după natura sa. Vitele, pământul, pădurea sau islazul au obținut alt regim mergând progresiv dela individual la social.

Pentru fenomenul economic sătesc să fie bine înțeles, pentru ca viața pe care acest fenomen o provoacă și o încadrează să fie deplin lămurită, este nevoie să mergem mai departe în zonele pe care spiritul le domnește.

În viața satului, mai mult decât aiurea, sunt prezente motive de natură deosebită care influențează efortarea și faptul economic. Sunt nevoi, sunt dorințe, sunt sensuri și țeluri deosebite care intră în joc și care economia clasică a specialistului este înclinat să le ignore. În afară de condiția geografică și aceea a ordinii sociale tradiționale, economia sătească are una de ordin spiritual. Țăranul român nu poate fi înțeles în actul său de ordin economic fără un studiu adânc al orizontului său spiritual. Împrejurări și condiții materiale da, dar nu mai puțin concepții, țeluri și năzuințe în cadrul lor și către ele.

Oamenii, în satul organic tradițional muncesc și practică o activitate economică constrânsă de forțe externe dar nu mai puțin liberi, sub îndemnul unei împliniri care nu mai e materială ci spirituală. Acest lucru are însemnate consecințe în viața satului și a economiei însăși.

În genere viața economică nu trebuie supusă naturii fizice (cu atât mai puțin asimilată acestei naturi, așa cum fac de obicei tehnicienii economiei clasice), pentru că ori câte condiții, direcții și elemente ma-

teriale ar fi active aci, ea rămâne în fața naturii o activitate și o expresie a omului.

Valorile economice în satul românesc tradițional nu sunt stabilite numai după puterea de folosință materială, prețul lor putând veni și din altă parte. Nu deci, numai ceea ce este material un lucru dar și ce reprezintă el în ordinea spirituală a lucrurilor. Economia sătească nu poate fi înțeleasă fără această perspectivă.

În centrul vieții economice a satului stă munca și deci omul; munca liberă, lege de împlinit într'o deplină libertate interioară. De aceea spre deosebire de orașe, satul își mână viața economică, își întreține sporul material pe această cale. Economia sătească, acolo unde ea se desfășoară în orânduirile și spiritul său tradițional, este virtute și un capital.

Economia sătească este dincolo de bogăția materială. Sforțarea depusă în câmpul ei este o lege a omului și a omeniei. Economia sătească este străbătută, așa cum am arătat într'un capitol de mai înainte, de un puternic fior religios și metafizic, lucru care nu ne îndreptățește pe noi să facem metafizică atunci când vrem să facem știință, dar ne îndreptățește de a semnala și studia direct acest element, cel puțin tot atât de real și activ ca și prezența unui imas sau unei ape.

FAMILIA ȘI VIAȚA SOCIALĂ

1. Studiul familiei ne poartă mai adânc în problema vieții sociale proprii zise și în formele pe care le îmbracă această viață. Origina atât de îndepărtată și discutată a familiei ne-o arată ca pe o expresie firească și necesară conviețuirii oamenilor. Ea rămâne și sub ochii noștri cea mai organică și simplă formă a vieții sociale.

În satul românesc tradițional cercetarea familiei este de un interes deosebit, pentru că pe deoparte ea este aci în centrul vieții obștești, iar pe de altă parte încă în forme organice, ca produs al pământului și istoriei locale.

Familia oriunde funcționează apare ca un complex de date de natură biologică, socială, economică, morală, uneori și juridică. Unele din aceste elemente variază în timp și spațiu în forme deosebite; altele sunt mai stabile. Fondul biologic, acela prin care familia se determină aproape material, este punctul de sprijin dela care cercetătorii pleacă de obicei. Alții pleacă dela condiția economică.

Cercetările de până acum făcute asupra familiei în satul românesc, cercetări istorice sau sociologice, au avut un punct de vedere necuprinzător, unilateral, deoarece temeiurile erau de natură biologică sau economică. Chiar atunci când cercetarea a depășit ca suprafață câmpul biologiei și al economiei, explicația nu a fost mai puțin nesatisfăcătoare, deoarece punctul de vedere unilateral reducea în fond realitatea

la nevoile teoretice ale cercetătorilor, cei mai mulți formați în spiritul materialist al veacului trecut, în deosebi la școala marxistă.

În legătură cu problema familiei stăruie o nedumerire isvorită din concepția și din ipotezele cu care au fost instrumentați cercetătorii.

Dece cred oare materialistii (istorici sau sociologi) că oamenii stau împreună, deci și în familie, numai din cauze materiale (reproducere, hrană)? Dece cred ei că familia este numai o formă periodică de rânduire a instinctului sexual și a dreptului de folosință a bunurilor materiale (în satul românesc, al pământului)?

Sunt și alte temeuri de existență ale familiei, bunăoară: nevoia interioară de a trăi laolaltă. Sunt și alte rosturi de împlinit, bunăoară promovarea unor valori de natură spirituală. Dece nu alcătuiesc obiect de studiu și nu sunt socotite realități, date ca următoarele: depășirea singurătății, dragostea de om, conștiința unei eredități spirituale, conștiința de familie și neam? Știu sociologii materialisti ce înseamnă bunăoară pentru țărânul român, „a fi aproape” sau, „a fi de neam bun” sau, „a fi rudă”? Știu sociologii materialisti câtă adâncime și măestrie are țesătura vieții de familie, câtă bogăție de sens stă închisă aci? Știu ei cum se leagă lucrurile, cum se desfășoară viața, ce variație și nuanțe stăruie în inima unui organism ca acela al familiei, oricât de simplă i-ar fi forma?

Familia este un fenomen natural și uman, un fenomen de viață mai mult decât sensul biologic al cuvântului; este o realitate complexă ca tot ce aparține omului, cu aparențe dar și cu taine. O seamă de temeuri și rosturi o caracterizează; unitate biologică, socială și spirituală totodată, cu legături necesare în deosebitele sensuri ale condiției umane, familia cere o amplă și directă cercetare. Familia oriunde apare ca realitate și orice forme sociale ar îmbrăca este un fenomen complex. A o studia înseamnă a trece dela puncte de vedere unilaterale și mortificatoare la puncte de ve-

dere larg cuprinzătoare. Familia este o unitate de viață umană cu toate atributele ce se desprind de aci.

2. În cuprinsul satului românesc de azi, familia este o realitate dar și o problemă, pentru că a trecut vremea când ea reprezenta o formă organică de conviețuire. Influența civilizației burgheze orășenești, puternică mai ales în ultimii 20 de ani, a făcut ca și aci să se altereze vechile forme ale civilizației sătești. De aceea a o studia așa cum apare azi înseamnă a înregistra o descompunere¹⁾.

Această stare ne împovărează desigur mult încercarea noastră de a studia familia legată de vechea civilizație sătească. Dintr'un amestec de elemente și forme suntem obligați să le desprindem pe acelea tradiționale.

Totuși sunt sate și regiuni în care formele și sensurile tradiționale ale familiei sunt mai bine păstrate și funcționează aproape nestânjenit în fața adăosului vieții noastre moderne. Cu toate deosebirile locale, se poate merge totuși către reconstituirea și observarea directă a familiei ca expresie firească a unui trecut de experiență. Datorită unui exercițiu îndelung, a unui instinct de conservare a formelor și valorilor tradiționale, familia ca și alte aspecte ale vieții sătești prezintă în acest nou ev, chipuri străvechi ale unei lumi de demult.

Satul românesc străvechi închide în inima lui o familie organică, strânsă, cu legi și rosturi proprii, care pun în lucrare și îndrumează întreg conținutul său de viață umană. Familia aceasta este mai mult decât un neam care se perpetuiază, mai mult decât o cointeresare economică și un sistem juridic de moștenire sau repartizare a bunurilor, mai mult chiar decât toate acestea la un loc. Conținutul său material și formele ce ar îmbrăca trecător acest conținut, sunt ele-

1) Vezi ultimul capitol.

mente și aspecte ce nu pot explica întregul nici ca întindere nici ca ființă sau semnificație. Familia în satul românesc tradițional este un fenomen viu, complex, cu aspecte variate, elemente și condiții de existență tainice.

3. S'a spus despre familie că are în primul rând un fond biologic sau că este o **unitate biologică**. Care este realitatea și ce sensuri capătă din acest punct de vedere, familia satului românesc?

Firește, ca pretutindeni, familia aci reprezintă un fenomen biologic, o celulă din care se dezvoltă pe plan rasial o colectivitate. Procrearea este unul din temeiurile sale de existență. Oamenii sunt prinși între ei și trăiesc laolaltă determinați de legătura de sânge. Țăranul român fiind legat mai strâns de comunitatea de viață a satului și de vatra sa, își recunoaște și trăiește cu mai multă adâncime legătura de sânge, care ia aci o îndoită semnificație aceea desprinsă din ordinea spirituală și aceea din ordinea materială.

Temeiul biologic al familiei ne poartă într-o altă problemă care corespunde unei alte realități, aceea a neamului. Neamul, în satul românesc străvechi, are o însemnătate deosebită și un înțeles plin de consecințe.

Studiind deci familia suntem obligați să cunoaștem neamul ca pe un factor puternic în urzeala unității familiale și sătești totdeodată. Probleme spirituale, economice, juridice, sociale pot fi urmărite pe această cale. Spițele de neam reprezintă adevărate artere în organismul satului. Așezarea gospodăriilor, dreptul de folosință al pământului, puterile și funcțiunile spirituale sau sociale, nu sunt fără legătură cu ordinea biologică a familiei și deci cu gradul de rudenie. Cercetarea legăturii de sânge a membrilor în viață și a celor din trecut, aduce lumini noi în cunoașterea familiei și a satului întreg. Trecutul lămuritor al prezentului este desvăluit și pe această cale.

Din complexul de fapte aparținând familiei, care o constituiesc ca realitate, se mai pot desprinde o categorie și anume acelea cu caracter social. Oamenii conviețuiesc și au o seamă de raporturi. Familia este deci dincolo de unitatea ei biologică o **unitate socială**.

Ce este și ce înseamnă unitate socială în raport cu familia privită în cuprinsul vieții noastre sătești? Care sunt faptele determinante ale acestui aspect?

Familia satului românesc, mai mult decât în alte locuri unde stările vor fi asemănătoare, cunoaște o formă socială dintre cele mai strânse și mai firești, cuprinzătoare a unei comunități de viață organică. Urmărită mai îndeaproape din acest punct de vedere, familia satului românesc are în sânul ei două categorii de fapte, după funcțiunea și sensul lor:

a) intern, față de ea însăși;

b) extern, față de unitatea mai mare a satului pe care o alcătuiește și care la rândul său o depășește.

Familia în satul românesc tradițional are o structură internă foarte riguroasă. Raporturile dintre soți, acelea dintre părinți și copii, raporturile acestora din urmă între ei, sunt stabilite și funcționează după legi vechi în așa fel, încât am putea spune că au un caracter prestabilit. O țesătură de relații gradată și organică, o ierarhie precisă a tuturor membrilor, arată cum această unitate de viață socială a satului își împlinește rosturile. Intreaga viață materială și morală este îndrumată și rodită de felul tradițional riguros al vieții de relații familiale. Viața internă a familiei țărănești este întemeiată pe o solidaritate și o autoritate ierarhică, pe o arhitectură bine definită și activată de forțele puternice ale orizontului său spiritual.

Familia satului românesc este mai bogată de înțeles dacă o privim în complexul vieții obștești a satului. Cu toate că privită în acest fel, depășim în suprafață câmpul său, în adâncime, în sensurile sale proprii, nu o putem înțelege fără apropierea de aceste legături și puternice puncte de sprijin. Unitatea socială a

familiei nu înseamnă nimic desprinsă de unitățile mai mari cărora se integrează și în slujba cărora funcționează. Acest lucru este adevărat pentru orice familie din orice stadiu de civilizație și cu orice formă; dar este mai adevărat și se potrivește mai bine familiei satului românesc arhaic. Formele tradiționale ale familiei de aci au o structură organică față de sat, deci prinsă în el și semnalează o viață cu sens colectiv.

Deci, familia în satul românesc își întinde brațele dincolo de trupul său și trăiește strâns legată de obștie. Familia aceasta are o seamă de relații cu alte unități, (familii sau grupări) cu unitatea satului care ea însăși originar (într'un fel chiar azi) pare să fie tot o familie.

În satele românești care mai păstrează forme de organizare tradițională familia funcționează prinsă strâns și dincolo de limitele ei biologice. Ca într'o țesătură plină de măiestrie, mai mult simțită ca prezentă decât văzută, familia satului românesc străvechi apare legată de alte unități, unele cu sfere de existență concentrice, altele întretăiate, unele necesare, altele întâmplătoare, unele permanente, altele efemere. Comunitatea de viață familială este aci organic prinsă în cea extrafamilială. În acest fel, familia celulă primară a obștiei își întinde ramificațiile până în limitele maxime ale satului însuși. De aceea în satul românesc străvechi, familia este sâmbure de viață și totodată floare a ei.

Aceste date pot fi mai bine observate atunci când un eveniment, cum e bunăoară nunta sau înmormântarea (unii cercetători cred că numai pământul și dreptul său de folosință) le pune viu în lucrare și deci în evidență. În cazul nunții, care este un eveniment familial, sunt angajate deosebite categorii și grupări de oameni, începând prin a cuprinde rudele cele mai apropiate, (părinți, nași) până la unitatea satului întreg (celele de feciori, vecinătăți, etc.), fiecare categorie alcătuiind

desigur trepte ușor de stabilit în raporturile sale cu deosebitele momente și funcțiuni ale căsătoriei și ceremoniei nunții.

Iată deci cum legăturile din afară ale familiei sătești sunt foarte strânse și funcționează spontan în virtutea puterilor unei tradiții vii. Omul, de când se naște și până moare, este legat fără putință de ieșire de familie și neam, atât în ceea ce privește condiția sa materială cât și aceea socială. El se dezvoltă aci sub imperiul unor legi moștenite, prins ca într-o țesătură magică dela familie până la obștia satului, țesătură care îl apără și îl supune îndoitelor rosturi personale și colective.

Familia reproduce în mic, satul. Problemele puse în discuție mai sus, se întind dincolo de limitele unității sociale a familiei, cercetarea lor ducându-ne în zone îndepărtate realității familiale și problemelor pe care ea le ridică imediat.

4. Am spus la începutul capitolului de față că familia este și o unitate spirituală cu toate dimensiunile și orizontul desprins din această calitate. În satul românesc tradițional familia se întemeiază și funcționează deplin ca o unitate de viață spirituală.

Dincolo de nevoile de reglementare a raporturilor sexuale și deci a reproducerii, dincolo de nevoile orânduirii vieții materiale, a bunurilor și ale muncii, familia satului românesc este o unitate și o cale a împlinirii vieții morale. Orizontul larg metafizic, disciplina interioară și socială severă rodesc omul, îl îndrumază și îl înving în tendințele lui subumane.

Cât de departe merge acest aspect al familiei satului, cât stăruie de mult temeiurile și rosturile sale spirituale, se poate vedea tot atunci când cercetăm neamul. În satul românesc a fi dintr'un neam sau din altul nu este indiferent; nu este pentru că însușirile variază după valorile spirituale aci prezente. Stăruie în ereditatea unui om un anume caracter și mai mult

chiar un anume destin legat de spița sa de neam. Neamul nu este biologie, ci este un dat complex în care spiritul este activ. A face parte dintr'un neam sau a fi „neam bun“ nu înseamnă deloc a avea o formație fizică excelentă și nicio descendență dintr'o ramură de bogătani. „Neam bun“ înseamnă un conținut sufletesc, o ereditate spirituală care îl așează pe om în chip firesc și dela început într'o ordine socială superioară.

Ereditatea spirituală se manifestă și în chip negativ, adică pot fi moștenite și defectele. Iată bunăoară un caz foarte interesant. Cercetând „mana vacilor“ în satul Drăguș din Țara Oltului și stabilind lista femeilor care aveau această putere, am putut ușor constata că ele făceau parte dintr'un neam de oameni (socotiți strigoi), toți desprinși din aceeași bătrână zisă Bunerîța, pe vremea ei o renumită vrăjitoare din partea locului.

Aceste date ne dovedesc cu prisosință sensul și gradul de spiritualizare a însăși naturii biologice într'o familie.

Dar nu numai fundamentul biologic este spiritualizat și deci transformat în natura sa intimă ci și cel social. Familia cunoaște în relațiile sale o seamă de legături care sunt mai mult decât sociale: e vorba de rudenia spirituală privită în sat ca fiind mai puternică decât cea de sânge. Rudenia spirituală nu este altceva decât o formă spiritualizată a trăirii în comun. Nășia este cea mai răspândită instituție de acest fel în satul românesc²⁾.

Dar nu numai natura familiei are un caracter spiritual ci însăși sensul, funcțiunea sa are acest caracter. Familia în satul românesc străvechi împlinește un covârșitor rost spiritual. Din sâmburele ei de viață încărcat de atâtea virtualități se desvoltă și această funcțiune stăpânitoare și creatoare în unitatea satului.

2) A se vedea pe larg, Ernest Bernea: *Botezul în satul Cornova—Orhei*, anul 1934. Brașov.

Familia este și trăiește un rost spiritual, care dă rod și unitate complexului de viață.

Pe calea familiei și a orânduirilor sale omul învață aci ce este dragostea de cel aproape, ce este jertfa pentru altul, ce este ascultarea. Sensul mistic al conviețuirii în familie, acest dat metafizic și religios face ca însemnătatea morală a familiei sătești să se ridice pe primul plan. Datorită orizontului larg spiritual, funcțiunile materiale (biologice și economice) ca și cele sociale (legăturile de conviețuire interne și externe) să fie ele înșile prelucrate în adâncimi și transformate până la o nouă natură așa cum am arătat mai sus.

Pe această cale familia satului românesc, acolo unde ea își mai păstrează formele organice și rosturile originare, este o unitate generatoare, o condiție a vieții interioare, a vieții de îndemn și ascensiune, de efortare continuă către țeluri care întrec cu mult viața domestică.

Tăria organizației și rodnicia formelor familiale în satul românesc vine din acest sens spiritual al său, din adâncimea vieții morale și spirituale pe care ea o promovează.

5. Familia în satul românesc tradițional este cu adevărat un organism viu, o formă naturală, o expresie a celei mai rodnice unități de viață. Familia celulă socială, aci poate fi descoperită; ea reproduce pe toate dimensiunile satul însăși.

Viața familiei în sat este simplă, este unitară și omogenă, dar nu mai puțin puternică, nu mai puțin vie. Culoarea precisă a elementelor și activităților, valoarea și sensul lor uman fac din familia satului o realitate demnă de interesul cercetătorilor. Formele sale tradiționale și rosturile omenești adânci pe care această realitate le împlinește pot fi prilej de studiu și meditație în neconținută efortare către cunoașterea realităților românești și omenești în genere.

CRIZA CIVILIZAȚIEI SĂTEȘTI

1. Civilizația română sătească este, așa cum am arătat dela început, un produs organic al mileniilor de viață locală. Formele și activitățile pe care le-a depus, chipurile născute din condiția ei concretă fac din satul românesc tradițional un izvor bogat de viață etnică și umană, care sub semnul și puterea unor orânduiri de dincolo de voința omului au străbătut prin vreme păstrând vie o atmosferă și o lume de demult. Cu toate acestea suntem puși astăzi în fața unor realități și a unor probleme noi care nu intră direct în ordinea lucrurilor înfățișate în această lucrare, dar pe care vom încerca să le semnalăm pentru a explica urgența cercetărilor și îndreptăm în oarecare măsură apariția însăși a lucrării de față.

Satul românesc este astăzi într'un moment de mare prefacere. Vechilor forme organizatoare, activitățile și sensurile lor, întreaga structură socială a satului au intrat într'un proces de destrămare.

Se poate afirma cu mulți sorți de încredere că procesul, schimbarea este firească satului ca oricărei civilizații și realități sociale, că deci ea s'a produs în continuu. Nu încapă îndoială. Acolo unde este viață este și schimbare, este și trecere. Ori satul românesc este viață. Ceeace păstrează astăzi organic satul românesc nu este un produs originar gata făcut, deodată și neschimbat, ci o depunere prin vreme, o experiență mereu înnoită, o stilizare și o formă ultimă a unei vieți de veacuri.

De astădată însă nu suntem în fața unui proces normal, unei schimbări încete ce vine odată cu trecerea vremii, ci este vorba de un anume proces, unic în istoria acestei civilizații. Este vorba de o schimbare bruscă produsă de o intervenție externă comunității sătești de viață și civilizației sale, de o lume străină aceeaia despre care am vorbit până acum. În ceea ce privește procesul actual al satului românesc nu este vorba de o schimbare în sens de evoluție și neturburată transformare care poate fi mai lentă sau mai rapidă, ci de o adevărată înlocuire.

O ceremonie agrară „Dealul Mohului“, obișnuită în țara Oltului, apare în anul 1929 într'un chip firesc, organic și plin de sens. Patru ani mai târziu, în 1933, cu toate eforturile de a o reconstitui nu a mai putut fi prinsă integral prin observația directă ci prin anchetă. La fel s'a întâmplat și cu costumele, mai ales la femei, care după o trecere de câțiva ani, a apărut schimbat atât ca compoziție cât și ca ținută.

Până la războiul trecut satul românesc cu mici excepții își ducea zilele grele de conținut și forme, într'o continuă și armonioasă viață. Armonia aceasta, echilibrul social atât de pronunțat, veneau de acolo că, totul în satul românesc crescuse firesc și se integrase (când era cazul) organic. Totul creștea ca dintr'un sămbure originar cu ramificații și rod propriu. Elementele străine de organismul vieții sătești când veneau în contact nu înlocuiau și nici nu se suprapuneau, ci se topeau luând chipul originar al vieții de aci. Elementul străin în civilizația satească nu domnea ci se supunea până la o radicală prefacere.

De aceea civilizația română satească a durat, a rezistat și s'a transformat fără pericol în decursul veacurilor; în acest sens s'a îmbogățit și s'a stilizat până la expresii ce întrec uneori puterea noastră de înțelegere.

În ultimile decenii lucrurile au luat o întorsătură cu totul nouă. Forțe și sensuri noi au intrat în joc.

Ceeace dura de atâta vreme ca straturi depuse în adâncimi, sau ca ramuri crescute fragede pe un trunchi vechi, nu mai putea rămâne la locul său. Astăzi, activități, sensuri, forme noi, au inundat vatra satului fără ca să avem puterea de a le opri; ele se impun cu necesitate și cer o grabnică așezare. Orașul cu viața sa modernă, cu industria, comerțul și întreg stilul său de viață se infiltrează și destramă vechea civilizație sătească.

Nu e locul aci să discutăm cum trebuie îndrumat acest proces inevitabil, problema trecând limitele lucrării noastre. Voim doar să-i semnalăm prezența și să fixăm câteva aspecte pentru o mai deplină înțelegere.

2. 1. Vechea așezare a satului cu toate orânduirile sale se schimbă astăzi năzuind către o așezare de tip modern. Activitățile, formele, întreaga structură socială a satului iau o altă înfățișare. În locul unității de viață închisă, autarhă, apare o formă deschisă, fărămițată asemănătoare celei orășenești. Sensul colectiv al vieții sătești dispare pentru a-i lua locul unul individual. O pronunțată emancipare față de comunitate și formele ei, o eliberare de tradiție, de valorile și sensurile ei se produc ca semne a unor noi vremuri pentru satul românesc.

Satul românesc cu toate formele și atributele sale se desloacă; activitățile materiale și spirituale își schimbă sensul. Pe măsură ce statul și civilizația orășenească sunt mai active, satul este nevoit să cedeze, renunțând la chipurile și țelurile sale tradiționale.

Familia, atât social cât și economic, este forțată să cedeze nu în sensul nevoilor sale, cale ce ar în-tări-o în actual, ci în sensul unor nevoi de dincolo de ea, ceeace înseamnă destrămare.

Individualism, capitalism, negoț și industrie modernă înseamnă tot atâtea activități și sensuri improprii, vătămătoare pentru organismul satului și civili-

zația pe care el o reprezintă. Spărturile produse în acest trup au dat naștere unor forme intermediare, unor amestecuri ciudate și forme hibride.

Prefacerea civilizației române sătești poate fi socotită cu atât mai reală, cu cât trece de planul social și economic. Procesul în care satul a intrat, este cu atât mai adânc cu cât nu numai formele și înfăptuirile se schimbă, nu numai datele materiale iau o altă înfățișare, dar însăși conștiința și întreaga viață interioară a omului este în prefacere, ceea ce echivalează cu un atac în inima lucrurilor, în sâmburele generator al acestei vieți.

Procesul ce se petrece în satul românesc, astăzi, aduce schimbări în mentalitatea generală proprii vechii noastre civilizații sătești, în gustul și moravurile legate aci. Condiția originară, deci a vieții sătești este pe cale de dispariție.

Așa apar sectele față de biserică, apare spiritul critic și chiar liberii cugetători, apare lipsa de respect față de experiența trecutului. Oamenii se îmbracă după fantezii proprii, se poartă liber în raporturile lor sociale și manifestă o pronunțată independență față de întreaga viață obștească. Intreg angrenajul în care era prins, gama de valori care îl conduceau și ierarhia socială căreia era supus, fiind slăbite, omul își poartă pașii după nevoi și tendințe individuale, de cele mai multe ori neprecise.

Ordinea socială și cea spirituală a satului tradițional fiind zdruncinată și alta nouă nefiind încă stabilită, aspectul vieții și civilizației sătești este lipsit de unitate. Jocul între cele două lumi, cea veche și cea nouă, fac din satul românesc un obiect și o experiență dintre cele mai interesante pentru cercetătorii noștri.

Gradul de destrămare a vechilor forme, rezezi-
ciunea cu care acest proces se produce, chipurile eterogene ale noii realități sunt tot atâtea probleme deschise sociologiei românești.

Destrămarea civilizației sătești cu toată puterea ei, nu se produce deodată și nici în întregime. Năzuința radicală de prefacere nu găsește căi deschise peste tot. Aceste deosebiri privesc pe de o parte unitățile mai mari geografice, pe de alta deosebitele zone ale vieții sătești.

Mai departe pe acest drum: prefacerea civilizației sătești are aspecte particulare, judecând lucrurile după categoriile sociale și după natura activității lor. Dacă tinerii merg cu mai multă îndrăzneală pe căi noi uneori nedescifrate precis, bătrânii sunt mai refractari, mai adânc prinși în formele și actele tradiționale. Datină și obiceiul domnesc în viața lor ceea ce face ca procesul de disoluție să fie îngreunat. Aceeași situație cu urcușuri și coborișuri o avem dacă privim deosebitele activități. În economie, în artă, în morală, lucrurile merg mai ușor pe calea schimbării lor; în religie și magie însă, fenomenul de stabilitate este cu mult mai puternic. Tot ce cuprinde această zonă a unor realități metafizice și rosturile ascunse ale sorții omului are un caracter foarte înrădăcinat. Un țărăn, chiar dacă nu mai este sub dominația bisericii ca instituție, poate rămâne mai departe în aceeași mentalitate religioasă, mai ales că nu întotdeauna o înlăturare a anumitor forme și reguli pot anihila activități și resorturi sufletești prezente peste voia mărturisită sau ascunsă a omului.

3. Dacă aceasta este starea prezentă a civilizației române sătești, este dela sine înțeles că a o studia, a încerca o descriere și cuprindere a întregii sale zestre, este pentru noi ca cercetători și ca români o problemă de conștiință. O generație mai târziu va cerceta această realitate etnică pe calea manuscriselor și a cărților. Rosturile care vor mai dăinui, nu vor putea da observatorului o imagine corectă.

Astăzi suntem în cel din urmă moment când mai putem observa și trăi direct acest fenomen. Cu toate

că organismul său este zdruncinat, elementele și legăturile lor interioare sunt încă vii sub ochii noștri. Lucrarea de față nu înseamnă altceva decât semnalarea unor probleme și un imbold către o cercetare temeinică a civilizației noastre sătești, care poate să însemne totdeodată o adâncire a sensurilor românești și o contribuție la știința universală.

CUPRINSUL

- I. CUVANT INAINTE — 1. Delimitarea obiectului: satul arhaic. — 2. Metoda: satul realitate umană. — 3. Rostul lucrării.
- II. CIVILIZAȚIA ROMÂNĂ SĂTEASCĂ — 1. Sat și oraș. — 2. Caracterul străvechi al civilizației române sătești. — 3. Realitatea ei unică. — 4. Civilizația română sătească, formă umană deplin realizată.
- III. UNITĂȚI DE VIAȚĂ — 1. Unitatea socială și comunitatea de viață. — 2. Unități de viață românească. — 3. Insuficiența determinantului geografic. Satele limită. — 4. Cercetarea științifică și realitatea concretă.
- IV. DATINA ȘI OBICEIUL — 1. Ordinea socială sătească. — 2. Datina și obiceiul. — 3. Forme vechi și forme noi. — 4. Obiceiul și activitățile. — 5. Formă ordonatoare și act creator.
- VI. RELIGIA ȘI MAGIA — 1. Religia și autonomia valorilor. — 2. Religie și magie. — 3. Viața religioasă și biserica. — 4. Activitatea magică și gospodăria. — 5. Magia în fața religiei.
- VII. CANTECUL — 1. Muzica și poezia în cântec. — 2. Cântecul și filosofia populară. — 3. Formele cântecului; creație și reproducere. — 4. Cântecul de lume și cel ritual. — 5. O clasificare a cântecelor după natura și funcțiunea lor.

VII. ARTA ȘI MEȘTEȘUGUL — 1. Locul artei între celelalte activități ale satului. — 2. Autenticitatea operei de artă țărănească. — 3. Țăranul român, artist. — 4. Meșteșugul, activitate a spiritului. — 5. Aspectul social. — 6. Artă și meșteșug.

VIII. ECONOMIA — 1. Satul arhaic și complexitatea fenomenului economic. — 2. Organizarea muncii și producția. — 3. Economia sătească și problema omului.

IX. FAMILIA ȘI VIAȚA SOCIALĂ — 1. Familia unitate de viață umană. — 2. Familia în satul arhaic. — 3. Funcțiunea biologică și socială. — 4. Funcțiunea spirituală. — 5. Incheiere.

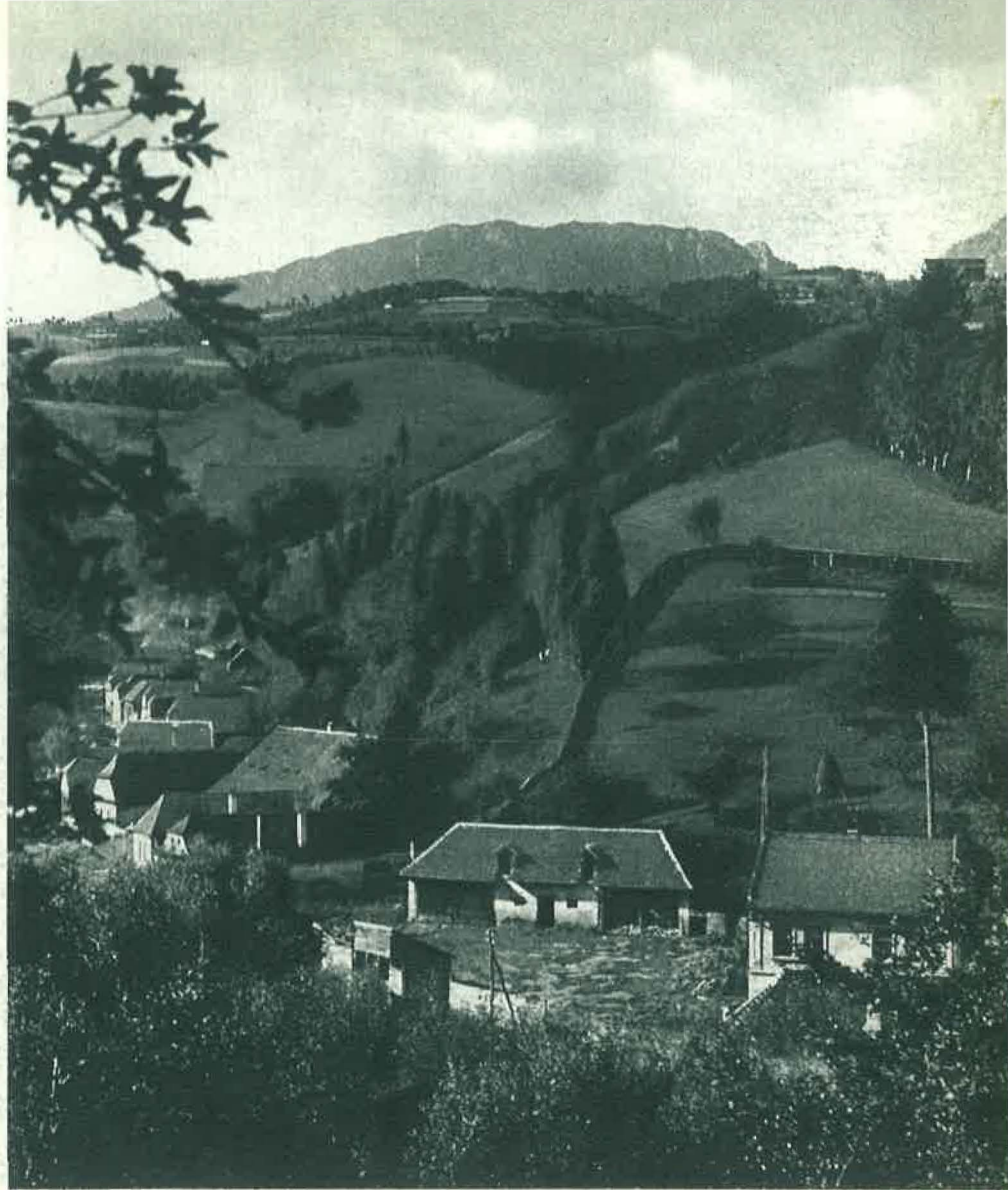
X. CRIZA CIVILIZAȚIEI SĂTEȘTI — 1. Criza civilizației române sătești. — 2. Aspecte ale acestei crize. — 3. Incheiere.

IMAGINI

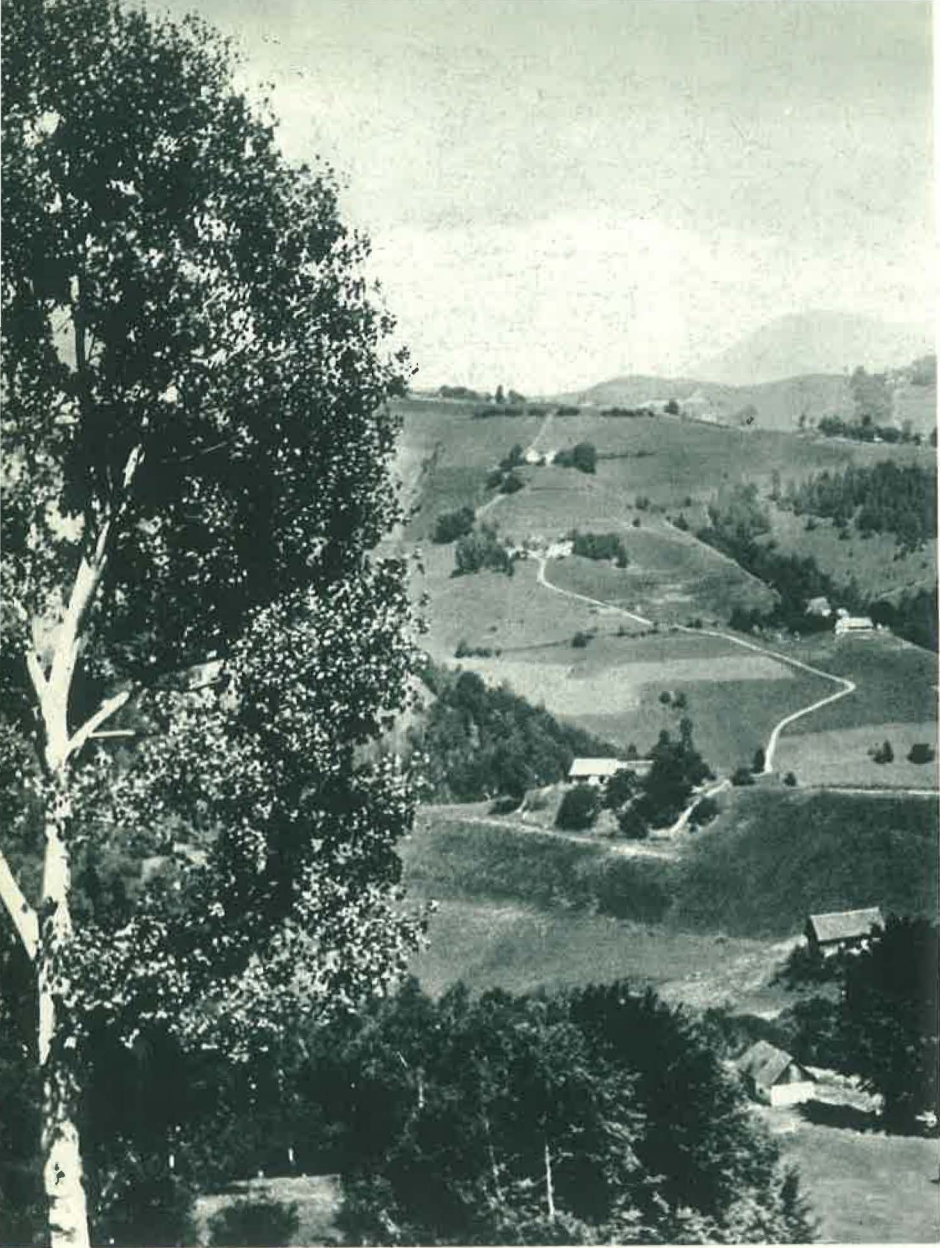
Adunare duminicală de sate

Cumpăna-Argeș

In vale

Poiana Mărului-Brașov

Pe deal

Poiana Mărului-Brașov

Sat de vale

Cacova-Sibiu

Sat de depresiune

Săliște-Sibiu

Uliță

Poiana Mărului-Brașov

Uliță

Tilișca-Sibiu

Fete

Drăguș-Făgăraș

Bătrâne cu pomeselnic

Drăguș-Făgăraș

Codane

Drăguș-Făgăraș

Fete

Tilișca-Sibiu

Fată în port de Săliște

Drăguș-Făgăraș

Fată

Oiești-Argheș

Jocul feciorilor la nuntă

Drăguș-Făgăraș

Inmormântare — la răscruci

Drăguș-Făgăraș

Inmormântare — slujba mărului

Drăguș-Făgăraș

Măneacă și ilic

Bran

Ceramică

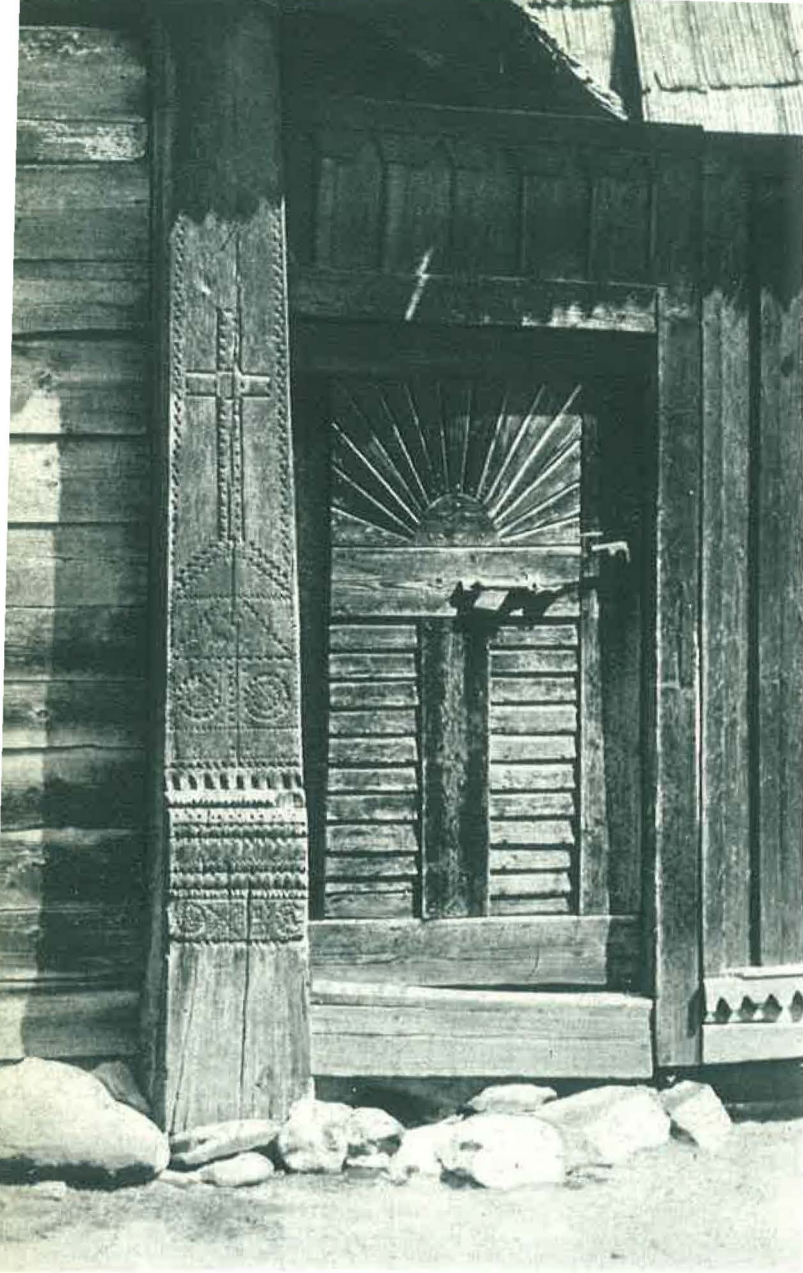
Sâmbăta de Sus-Făgăraș

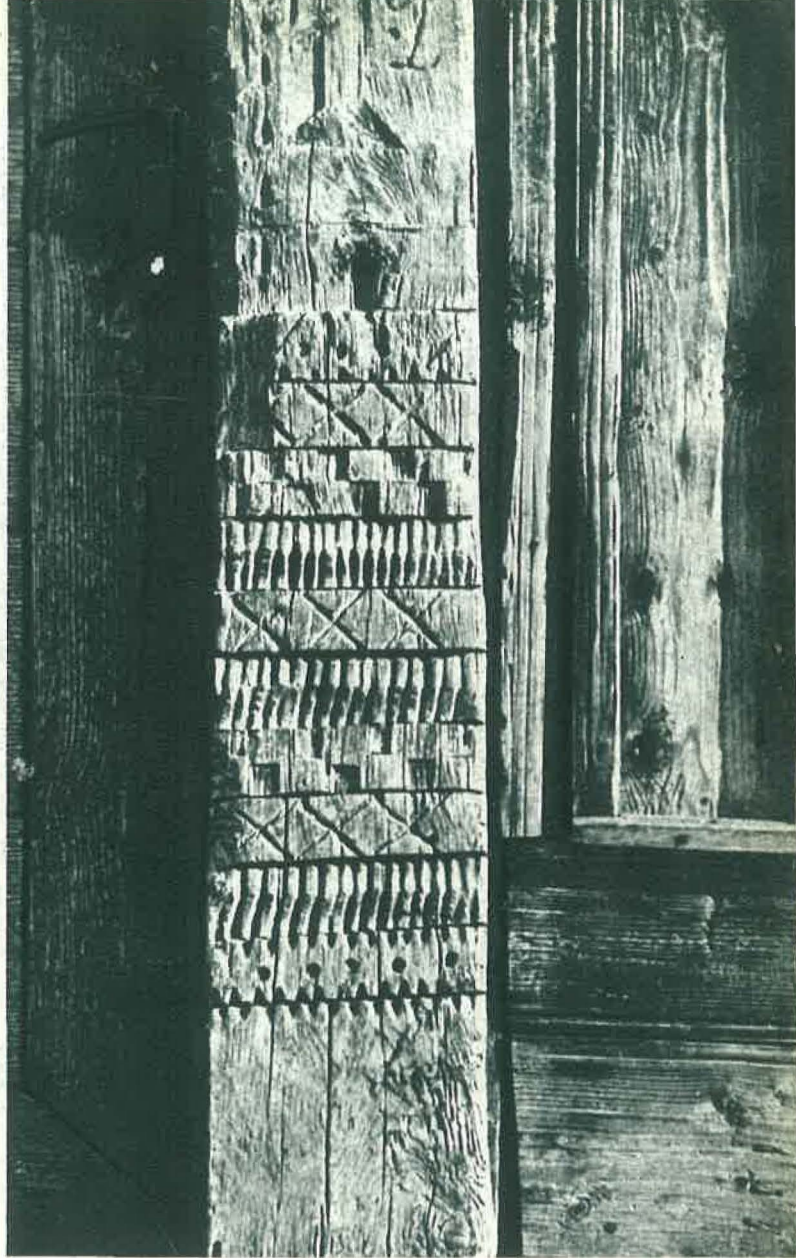
Strachină

Vale-Sibiu

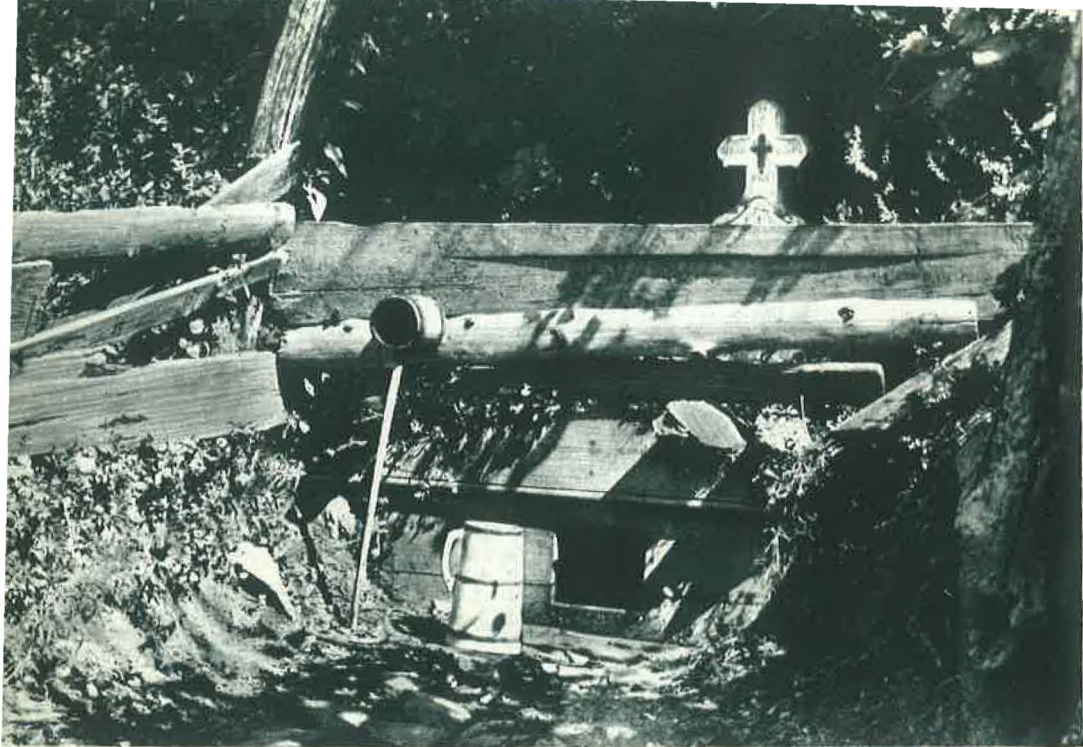
Poartă

Galeș-Sibiu

Stâlp de poartă

Cacova-Sibiu

Fântână — isvor captat

Poiana Mărului-Braşov

Fântână cu roată

Sălişte-Sibiu

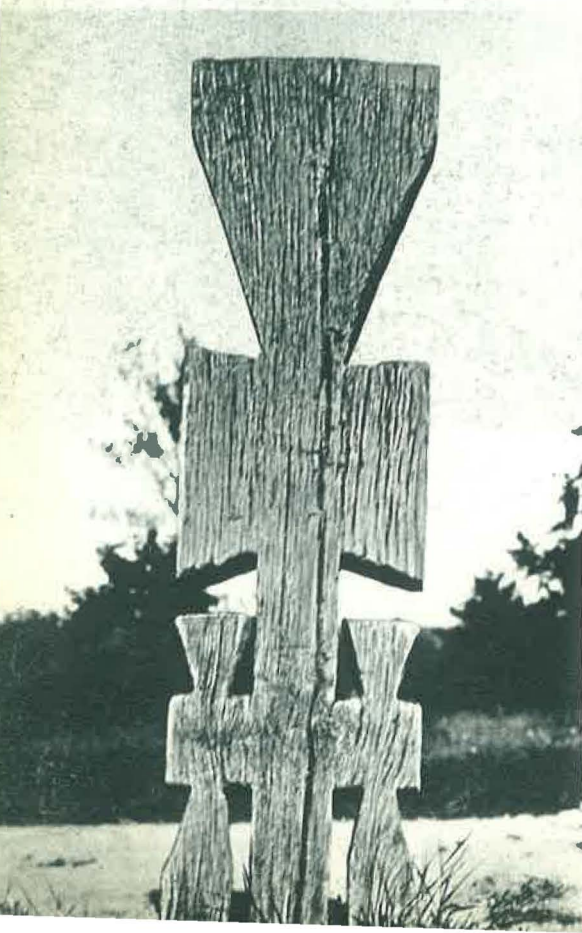
Fântâni-cumpene

Bordei Verde-Brăila

Scaun și masă ciobănească

Vale-Sibiu

Troiță dintr'un lemn

Vad-Făgăraș

La răscruce

Spre Codlea

Frângerea cânepei

Drăguș-Făgăraș

Dărăciul lănei

Drăguș-Făgăraș

Înălbitul pânzei

Poiana Mărului-Braşov

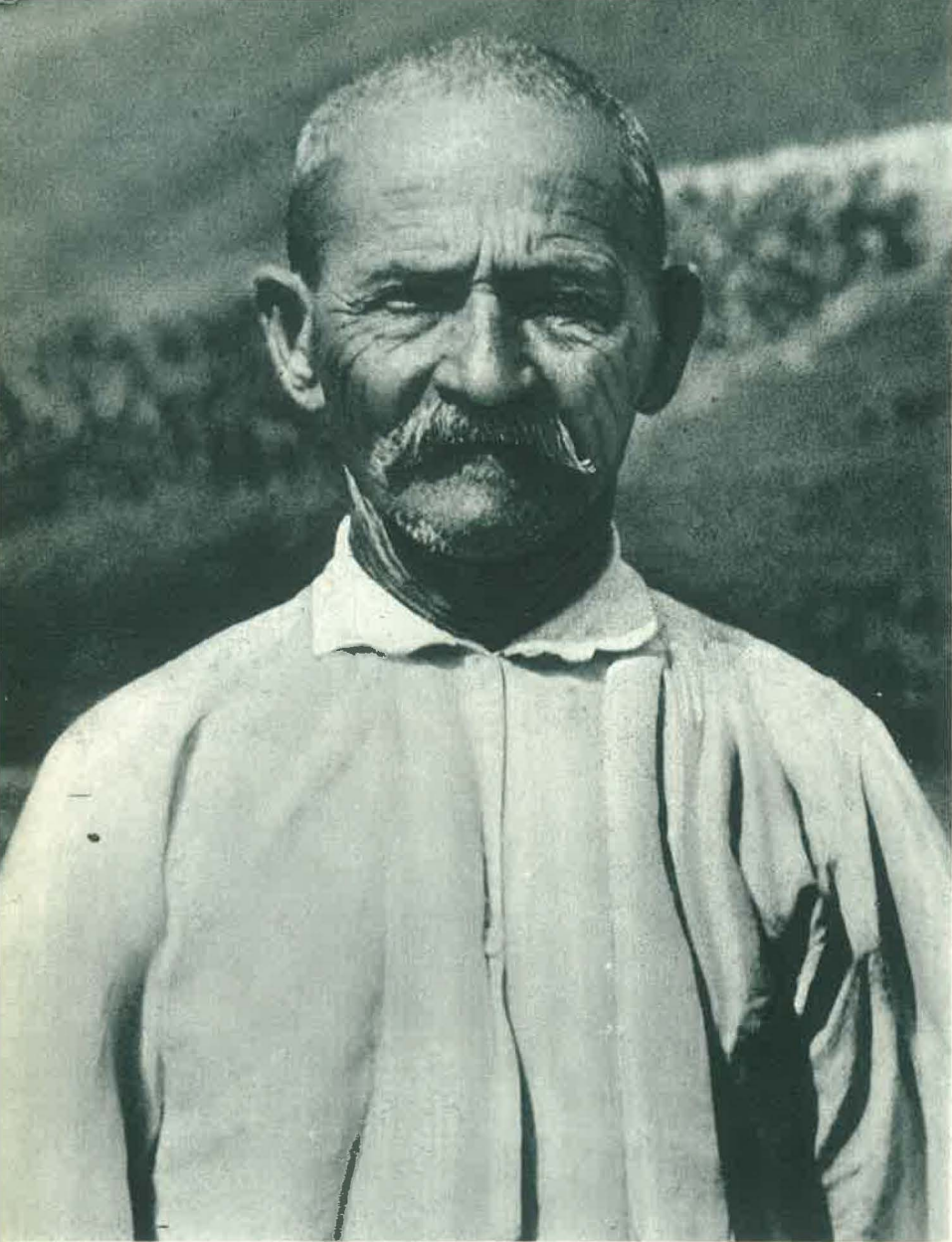
Casă veche

Tilișca-Sibiu

Casă veche

Săliște-Sibiu

Moş Debu

Poiana Mărului-Braşov

Moară

Viștea de Sus-Făgăraș

TIPARUL «SCRISUL ROMÂNESC» • CRAIOVA

LA TIPAR:
IN COLECȚIA
„ȚARA ȘI NEAM“

●

ION LUPAȘ
Horia

A. SACERDOȚIANU
Mircea cel Bătrân

ST. MANCIULEA
Câmpia Transilvaniei

D. I. CUCU
Clujul

CICERONE MUCENIC
Câmpulungul moldovenesc

ION TOGAN
Mediașul

NICOLAE M. POPP
Dunărea românească

GRIGORE IONESCU
Arhitectura religioasă la Români

ERNEST BERNEA
Arta țăranului român

